

T. B. M. M.

Gizli Celse Zabıtları

19 Ağustos 1338 (1922)

Münderecat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HÜLÂSASI	646
2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	646
1. — <i>İşgal esnasında Osmaniye Guvernörlüğü yapan Fransız generalinin tercümanı Maraşlı İstefanoğlu Emil Petezyan'ın muhakemesinin teciline dair esbabı mucibe lâyihası,</i>	646:651
2. — <i>Jandarma Umum Kumandanlığı Bütçesine tahsisat ilâvesi hakkında kanun lâyihası,</i>	651:676

Cilt : 27

87 nci İnikat, 2,3,4 ncü Celseler

SEKSEN YEDİNCİ İÇTİMA

19 Ağustos 1338 Cumartesi

İKİNCİ CELSE

Açılma Saati : 2,20

REİS : Reisi sani Dr. Adnan Beyefendi,

KÂTIPLER : Ziya Hurşit Bey (Lâzistan), Hakkı Bey (Van)

REİS — Efendim, Rauf Beyefendi'nin hafi celse aktedilmesi hakkında bir teklifi oldu. Bu hususta kendilerine söz veriyorum.

RAUF BEY (Heyeti Vekile Reisi) (İstanbul) — Efendim, Adana vilâyetleri Fransız kuvvetleri tarafından işgali esnasında tebaai gayri müslümeden bazı kezan kanuna muhâlif hareketlerinden dolayı tahtı muhakemeye alınmıştı. Bunlar meyânında bir emeni

mavzubahis olacaktır. Bunun celsei aleniyyede müzakeresini Heyeti Vekile mahzurlu görüyor ve bunun için bir celsei hafiye aktini teklif ediyor.

REİS — Efendim, celsei hafiye aktini, Rauf Beyefendi'nin teklifi vephile, kabul edenler kâtip celseini kaldırsın. Celsei hafiye kabul olunmuştur.

Şimdi zaptı sabık hülâsası okunacaktır.

1. — ZAPTI SABIK HÜLÂSASI

SEKSEN ÜÇÜNCÜ İNKAT

31 Temmuz 1338 Pazartesi

İKİNCİ CELSE

Adnan Beyefendi'nin tahtı niyasetlerinde bilâkât General Tavcent'in Ankara seyyahatine dair Cebel' hareket mebusu Rasim Bey ve rûfokasının sual taklîfiyle Yunanilerin İstanbul'u işgal şayiaları hakkında soru-

lan sualler İcra Vekilleri Reisi Rauf Beyefendi tarafından cevap ita olunduktan sonra celsei aleniyyeye geçildi.

Reisani
Dr. Adnan

Kâtip
Ziya Hurşit

REİS — Zaptı sabık hakkında söz isteyen var mı? (Hayır sesleri) Zaptı sabık aynen kabul edilmiştir.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — İşgal esnasında Osmaniye Güvernörülüğü yapan Fransız Generalinin tercümanı Maraşlı İstapanoğlu Emil Petezyan'ın muhakemesinin teciline dair Heyeti Vekile kararı hakkında Heyeti Vekile Reisi Rauf Bey'in beyanatı.

REİS — Buyurun Rauf Beyefendi.

RAUF BEY (Heyeti Vekile Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili) — Arzediğim mesele hakkında Heyeti vekillerin kararını aynen arz ediyorum: «İşgal esnasında Osmaniye Güvernörü olan Fransız kumandanının tercümanlığında istihdam edilen ve işgal zamanında efalinden dolayı mütehem olup oluyum Adana mahkemesinde muhakemeleri derdesti rüyet bulunan Maraşlı İstapan oğlu Emil Petezyan merbuten takdim kılınan lâyhada gösterildiği esbaptan dolayı tecili muvafık görülerek, bu bapta hafi celsede Meclisi Âli-den müsaade kararı istihsalı İcra Vekilleri heyetinin 30.8.1338 tarihindeki içtimasında tekarrür etmekle...»

Efendim; meseleyi hülâsatan arz edeyim: Osmaniye havalisinde tercümanlık ederken Adana'da mukabil mücadele cereyan ediyormuş. Bu adam tebaai Osmaniyyeyi yekdiğerine karşı teslih ve teçhiz ve teşvik etmek cürmüyle itham edilmiş, evrakı temyize sevkolunmuş, orası nakzetmiş, bugün bir hükme iktiran etmemiştir. Malumu alileri bugün bir akalliyetler hukuku mevzubahis oluyor ve aynı zamanda emsali tahliye edilen mıntakada bulunanlar affi umumiye mazhar olmuşlardır. Bu, mıntakanın biraz haricinde kalması hasebiyle muhakemesine devam olunuyor. Bu şahıs hakkında Papa tarafından da Hükümeti milliyemize rica yolunda müracaatlar vardır. Suriye'de Fransızlar tarafından mahkûm edilen bazı dindaşlarımız hakkında gerek Adana vilâyeti vasıtasıyla ve gerek doğrudan doğruya hükümetimizin vukubulan müracaatlarını Fransızlar hüsnü telâkki ediyorlar. Bugüne kadar itham ettikleri bir çok zevatı

tahliye ettikleri vakidir. Ümit ediyoruz ki, bu vesile ile meta-bimize daha sühuletle muvaffak oluruz.

Hariciye Vekâletinizin Heyeti Celilenize arz etmek istediği en mühim nokta şu noktadır: Bunda Fransızlar çok itilâfperverane hareket etmişlerdir. Bu da itilâfname mucibince affı umumiye mazhar olması lâzım gelen bir ermeni, hatta eseri olarak idam edilmişti, itilafnamenin imzasından sonra. Bunu Fransızlar ehemmiyetle takip edip bir mesele olarak meydana çıkarmak lâzım gelirken, ufak bir tazminat ile işi ört bas ettiler. Yaa. bu hususta hakikaten itilâfperverane hareket ediyorlar. Hariciye Vekâletiniz gerek bu noktadan, gerek akalliyetler meselesi mevzubahis olduğu noktasından bugün memaliki Osmaniye dahilinde hükûmeti milliyenin hakkı kazası dahilinde bulunan bir yerde bir ermeninin asıldığının dünyaya şayi olması menfaat yerine mazarat getireceği kanaatindedir. Bunu bir kanun ile ilânını da münasip görmedik (Kabul kabul sesleri) Eğer reyî alinize iktiran ederse bu davayı tecil etmek istiyoruz. (Münasip sesleri).

REİS — Hükûmet bu davanın tecilini talep ediyor.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarışarki) — Tecilin mahiyeti hukukiyesi nedir, hükûmet bununla ne kastediyor?

RAUF BEY (Devamla) — Müsaade buyurunuz izah edeyim. Hükûmetin bundaki kastı bu işi takin etmemektir. Hükme iktiran etseydi hükmün tecili tatbikini istiyecikti. Hükme baptedilmemiş olmasına binaen takibi davanın tecilini istiyoruz.

ABDÜLKADİR KEMALİ BEY (Kastamonu) — Arkadaşımız tecil kelimesine itiraz ediyorlar. Filhakika tecil kelimesi bir mana ifade etmez. Yarın takip edilecektir, manasını taşır.

RAUF BEY (Devamla) — Efendim, hükûmetin fikri, eğer Meclisi âliniz muvafık görürse, takibi davadan sarfı nazar etmektir. Hükme iktiran etmiş olsaydı affını talep edecektik. Fakat hükme iktiran etmemiş olduğundan affını talep edemiyoruz. Takibatın sarfı nazar olunmasını talep ediyoruz. Daha kanunî bir ifade ile takibatı kanuniyeden sarfı nazar edilmesini teklif ediyorum.

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Bendeniz Adliye Vekâleti zamanında belki 10, 15 defa Hariciye Vekâletiyle teatii efkâr ve muhaberati mucip olan bu mesele hakkında Hariciye Vekâletinin verdiği izahattan anlaşılıyor ki bu şahsın ehemmiyeti siyasiyesi vardır. Fransızlar buna pek ziyade ehemmiyet vermişler-

dir, hatta Papa bile müracaatta bulunmuştur. Binaenaleyh bu zaî, dermeyan edilen esbabı siyasiyeye binaen, serbest bırakmak menafii memleket icabâtındandır. Fakat bendeniz iki noktai nazardan İcra Vekilleri Heyetinin noktai nazarını celbedeceğim. Bir defa tecil olsun, af olsun, muayyen usuller mevcut iken, bu şekilde bir karar ile herhangi bir şeklin tebdili bid'atını ihdas etmiyelim. İkinci mesele Fransızlarla itilafnamenin akdinden şu kadar zaman geçtiği haide, kendileri tarafından bize teslim edileceklerini vaat ettikleri zevatı Fransızlar hâlâ teslim etmemişlerdir. Hiç olmazsa bu mesele mevzubahis olurken bu şahıslar hakkındaki mesaili halletmek için bu adam elimizde güzel bir vesile olsun, Gürzon'un karadaşı gibi. Zannederim hükûmet de buna teşebbüs etmiştir. Bunu talep etmiştir, ötekiler gibi bunlar da talep edilecektir.

Gelelim asıl meseleye: tecil mi, af mı? Bir kerre kesbi katiyet etmemiş bir cürüm affedilmez. Çünkü bu adam henüz ilâm alarak mahkûm olmuş değildir ki affedilsin. Belki ledelmuhakeme beraet eder. Beraeti melhuz olan bir adamı affetmek demek, kendisinin mahkûm olacağını kabul etmek demektir. Onun için bu adamın hakkındaki tecili takibi bizce daha doğrudur, yani haklıdır. Takibatın ferakattir. Sonra şurasını arz edeyim; bu zat Cebelibereket istinaf mahkemesince muhakeme ve idama mahkûm edilmiş, sonra istinaf müddei umumi tarafından vaki talep üzerine ve yahut resen kabili temyiz olduğundan dolayı mahkemei temyize gitmiş, mahkemei temyiz de bu hükmü nakzetmiş. Bunun için muhakemesi menkuzen icra olunuyor.

Binaenaleyh, bu malumatı da verdikten sonra, bendeniz bir karar ile herhangi bir şekilde muamele, ihdas edilmemesini teklif ediyorum ve bu şahıstan azamî istifade edilmesini Heyeti Vekileden temenni ediyorum.

RAUF BEY (HEYETİ VEKİLE REİSİ) (Sivas) — Efendim, Refik Şevket Beyefendinin Fransızlarla itilâfname akdedilirken bazı zevatın af ve tahliyeleri mevzubahis olduğu yolundaki ifadelerine cevaben heyeti aliyenize şu noktayı arz etmek isterim ki, bendeniz bu Penizyan'ın affı hakkındaki teşebbüslere maruz kaldığım zaman tetkikatı lâzımda bulundum. Evvelce de arz ettiğim gibi, gerek Adana vilâyetinin ve gerek Hariciye Vekâletinin bu baptaki müracaatlarının isaf edildiğini gördüm. Yani Refik Şevket Beyin buyurdıkları gibi, bu hususta teşebbüsât vardır ve devam ediyor ve bundan sonra da ehemmiyetle de-

vam edecektir. Yalnız kendileriyle bir noktada ayrılıyorum, o da hükümetin bu işi alış veriş şeklinde yapmasını pek muvafık görmüyorum, muvafıkı hal ve maslahat göremiyorum. Yani biz hakkımızı onlardan istiyelim, ısrar edelim. Yalnız alış veriş şeklinde vaziyeti küçük göstermiyelim. Meclisi Âlinizin kanaatı varsa bunlar af olsun ve biz de arzumuzu lisanı münasiple musırın kendilerinden talep edelim ve temine çalışalım. Yoksa sizin mühim bir adamınız vardır, onu bırakmak için şunu verirsiniz tarzında böyle bir teklifi muvafık görmüyorum. (Doğru sesleri)

HAKKI HAMİ BEY (Sinop) — Efendim, tebedadan herhangi bir şahısı rehin tutmak, bu bir defa hatırımdan geçmez. Bu adam esasen kendi tebzamız olmak dolayısıyla Fransızların bize bir muavenet etmesi için bir sebep teşkil etmez.

Sonra tecil meselesine gelince; tecil iki surettedir. Yani mahkûm olan herhangi bir şahıs hakkında iki tarik vardır. Birisi af, diğeri de tecil tarikiyle. Hakkında hüküm sadır olmamış olan bir adam hakkında nasıl ki af kararı vermek caiz değilse, davasının takibini tecil ettik demek dahi caiz değildir. Davasını tecil ettik demek ve bunun ifade ettiği mana, sonra bu adam diğer bir cürme cesaret ederse bu suçundan dolayı da muhakeme olunacak demektir. İkincisi bu cürümden dolayı, yani bunun hakkında tecziye cihetine gitmek için cürmü evvelin sabit bulunması lâzımdır. Halbuki sabit olmuş bir şey yoktur. Bu itibarla eğer bir daireye dahil olacakların adedi çok olmayacağına heyeti vekile kani olursa - Fransızların teklifatı burada görüldü - böyle affedildi tarzında bir sui şayiye meydan bırakmamak için en doğru, en hukukî ve yapılacak en iyi bir şekil cürme dahil olanlar hakkındaki mücazâtın tecildir. Mücazâtın tecilî deyince: bir kerre bunlar tahliye ediliyorlar. Fakat muhakemeleri devam ediyor. Evvelce İstanbul'da böyle bir kanun isdar edilmişti. Hiç olmazsa bu adamın ikinci bir hareketi için bir dizgin olur. İkinci bir defa daha cüret ederse cürmü evvelle beraber kendisine ceza hükmedileceğini bilen bir kimse o vakit bundan sonraki hareketinde hiç olmazsa âdilane ve kendisini koruyarak hareket eder. Yoksa böyle körü körüne hakkındaki tahkikatın tevkifi dersek bunun bir mahiyeti yoktur. Biz tahkikatın tevkifine karar versek, yarın bir müddei umumi tekrar bunun aleyhinde tahkiki dava edebilir. (Öyle müddei umumi yok sadaları) Müsaade buyurunuz arz edeyim.

Bir Papanın dediği, bir Fransızın dediği oldu tarzında şuna buna bir fikir vermemek, yani papa ile, Fransız ile değil, milletin takdiratı ile hareket eder, menfaatini müdrük bir Meclis bulunduğunu cihana göstermek için, mahkûm olanların, adedi çok değilse bendenizce şahıs tayin etmiyerek, umumî mahiyette bir tecilî mücazât kanunu neşretmek memleketin gerek siyaseten ve gerek idareten menfaati iktizasından görüyorum. Bunun haricinde yapılacak karar ne mana ifade eder, bilmiyorum. Bu şekildeki teklifi bendeniz makul görmüyorum.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Bir noktayı arz edeyim, hakimiyeti milliye ile alakadardır. Efendiler tasavvur buyurunuz ki Fransız mahkemesinde bir Fransız bu şekilde muhakeme olunuyor. Devleti Osmanlı'dan 30 milyon bir para ile satın çıkarınız diye bir talep vaki olsa istiklâl adli ve mahkeme istiklâlîne karşı Fransızlar bunu kabul ederler mi? Zannederim ki kabul etmezler. Bugün kuvveti adliyemizin ellerinde oyuncak olduğunu gösterir ve yarın memlekette adalet vardır dediğimiz zamanda; susun efendiler, bir rica ile, sizin mahkemenizde adam aldık, demezler mi? Siz bunu ne kadar hafif yaparsanız yapınız, bunu bizim Türkiye tebasından bir adam çıkacak ve hapishanede bulunan yüzlerce adamlara duyuracak. Devlet benim kanunum siyasettir derse, rica ederim, o hapishanedeki bulunanların hali ne olacak, feryadı ne olacaktır? Mahkemelerimize kadar siyaset sokmak nedir? Papanın ve bilmem neyin hüsnü nazarı yere batsın. Onların hüsnü nazarları bu şekilde tecelli etmesin. Efendiler; onların teveccühü böyle tecelli etmesin. Hakimiyetimizle, haysiyetimizle gayri münasiptir. Bizden eğer teveccüh bekliyorlarsa, lânet olsun onlara. Hükümet bunu hüsnü niyetle düşünmüştür. Belki bundan bir faide siyasiye olacaktır. Böyle gelecek faide siyasiyeyi reddederim. Bu selâmeti âtiyemiz için fenadır, yarın İngiliz parmağına bir şey dolmuş oluruz ve her ne vakit ağzımızı açarsak istiklâlî mahakiminiz meydana gelir. Bir selâmla hapishanenizden adam çıkardınız ve evrakını mahkemeden aldınız dedirtmemek için, bendeniz bunun başka suretle hallini rica ederim. Adliyyeye bu şekilde siyasetler sokmayınız. Bu şekildeki siyasetler gayet muzırdır. Hâkimlere de yeis verir ve bu binlerce emsaline sui tesir yapar. Bunun mukabilinde haysiyeti adliyemizin Avrupa nazârında oyuncak olmasına sebep olacak ve bu adam çıkar çıkmaz ermeniler hem bu adamı kazanacaklar, hem de aleyhimizde propagandaya vesile itti haz edeceklerdir ve muzir cereyanlar yapacaktır. Binaenaleyh.

bendeniz bunun kabul edilmemesini rica ederim. Hâkimiyetî milliyemizi iyi düşününüz, ben kıskanıyorum.

MÜFİT EFENDİ (Kırşehir) — Efendim, bu meseleyi hakkında eğer Hüseyin Avni Bey biredarimizin buyurduğu noktai nazardan muhakeme yapmak icap ederse başka, Refik Şevket biraderimizin söylediği noktai nazardan muhakeme edersek daha başka söz söylemek lâzımgelir. Fakat bu gün ortada Hükümetimizin teklif ettiği bir mesele vardır ki, siyaseten bu adam hakkındaki takibatın durması lâzım geliyor. Siyaset, biliyorsunuz ki icabında milleti kurtarmak için bir kaç kişinin feda edilmesini de bize kabul ettirir bir meseledir. Eğer İngiltere'nin, vesairenin bizim bilahare adliyedeki islahatımıza, adliyedeki şeyimize karşı koymak suretiyle itirazından korkarak bu meseleyi şey edecek olursak, İngilizlere karşı da söyleyecek çok sözler buluruz. Yalnız hükümetin teklif ettiği mesele elimizdeki kanunların birisiyle telif mümkün mi değil mi? Burasını teemmül edelim ve burasını muhakeme edelim.

Şimdi bendenizin hatırıma gelen bir nokta vardır. Hiyaneti vataniye cürmünü irtikâp etmiş ve vadîi firarda bulunmuş, ağıri firarı irtikâp etmiş, dağda gezen şakilere bir müddeti muayyene içerisinde istinam ettikleri takdirde tecillerini bir kanun ile kabul ettik ve bu kanunu yaptığımız zaman dahilde icrayı şekavet eden bu gibi şakiler gözlerimizin önünde gezdi ve bilâhare ihtimalki o istimandan istifade ettiği galde bugün yine şekavet ediyor. Fakat bugün bir iki devlet bunun hakkındaki davanın tecilini iltimas ediyor, ki bendenizce bu adamın Heyeti Vekilenin yazdığı cürmün şekline nazaran hiyaneti vataniye cürmile maznun olduğunu zannediyorum. O kanunu neşrettiğimiz zamanda da bu adamı hükümetin elinde görüyorum. O vakit, hakkında bu kanunun tatbiki lâzım gelirken unutulmuş; şimdi o vakit neşredilen ve o vakit mevcut olan bu adamın hakkında bu kanunun tatbiki mümkün olup olmadığını heyeti âliyeleri düşünür, mümkünse, mümkündür der. O kanunun bahşettiği salâhiyetten istifade etmek şartıyla mehmamken siyasetimizi de kurtarmış oluruz ve illâ böyle olmayacak olursa bir maddei kanuniye vücuda getirmek ve o suretle istifade ettirmek daha kanunidir. O şekle sokmanızı Heyeti Celilenizden istirham ederim. Meseleyi bitirelim.

RAUF BEY (HEYETİ VEKİLE REİSİ) (Sivas) — Efendim, Hüseyin Avni Bey arkadaşımızın beyanatını kemalî ehemmiyetle dinledim. O noktai nazar-

dan vaziyet mütalaa edilirse hakikaten çok hakları var. Fakat efendiler, Hükümeti milliyemiz bunu bir ecnebi tazyiki diye kabul etmiyor. Evvelce de arz ettim, bizim Suriye'de bulunan bazı adamlarımızı Fransız mahakimi, mahakimi nizamiye ve askeriyesi mahkûm ettikleri halde, müracaat ettiğimiz zaman onları tahliye etmişlerdir. Bu suretle Fransız mahakiminin hukukuna veya Suriye mahakiminin ve hükümetinin hakkı hâkimiyetine tecavüz edilmiş tarzında muhakeme edilmiyor ve edilmiş değildir. Eğer hükümetiniz bu tarzı muamelenin, hükümetimizin, milletimizin hakkı istiklaline bir taarruz şeklinde telâkki buyuruluyorsa katiyen böyle bir fikir yoktur ve böyle bir teklifte bulunulamaz ve hiç bir zaman bunu hatırına bile getiremez. Yani hükümet böyle mütalaa etmedi. Menfaati siyasiye gördü ve bittabi Adana'da affı umumî ilân edilmiştir. Bu, bu mıntaka haricine kaldığından affedilmemiştir. Fakat hüküm mahkemei temyizce tasdika iktiran etmemiştir. Takibi davadan sarfı nazar buyurulmasını teklif ediyorum.

REİS — Efendim, müzakerenin kifayetine dair bir takrir var.

ALİ SÜRURİ EFENDİ (Karahisarşarki) — Efendim, temas edilmemiş en mühim bir nokta vardır efendim,

REİS — Efendim, müzakerenin kifayetini reye koyacağım; ondan sonra söylersiniz.

ALİ SÜRURİ EFENDİ (Karahisarşarki) — Meselede tenevvür etmemiş en mühim bir nokta vardır, arz edeceğim.

REİS — Efendim, Ali Süruri Efendi tenevvür etmemiş bir nokta vardır buyuyorlar, buyurun efendim.

ALİ SÜRURİ EFENDİ (Karahisarşarki) — Efendim, cereyanı müzakere meseleyi tavzihe kâfi gelmemiştir. Mühim bir nokta, Refik Şevket Bey biraz temas etti. O da karıştı gitti. İlk müzakere başladığı zaman tecili takibat tabirî istimal buyurulmuştu. Malumu âliniz tecili takibat, takibatın tehiri demektir ki bu, mahiyeti muvakkatayı haizdir. Sonra bu tebeddül etti. Takibattan sarfı nazar ve ferakat şekline girdi. Bu, ebedî bir mahiyeti haizdir ve aftır. Hakkı Hami Bey biraderimiz buyurdular ki, mahkûmiyetten evvel af olmaz. Nazariyatı hukukiyeye müracaat buyursunlar. Herhangi bir şahsı maznun hakkında takibattan sarfı nazar etmek o şahs hakkında affı kabul etmek demektir ve bu böyle bir aftır ki malumu âliniz herhangi bir mahkûmun metni kanunda ismi musarrah olmak şartıyla yapılacak af, affı hususi olduğu halde; kablelmahkûm bir şah-

sı maznunun takibattan vâreste kalması için yapılacak kanun ona affı umumî hakkını bahşeder. Binaenaleyh, yalnız cezayı iskat edip de cezaya müteferri olan ahkâmı iskat ve ilga etmiyen affı hususî, o adam hakkında affı umumî şeklinde tecelli eder ve binaenaleyh, o adam affı umuminin affinden müstefit olur.

Şimdi Rauf Beyefendi buyuruyorlar ki affedilsin, takibattan kurtarılısın. Asıl bendenizin dokunmak istediğim nokta budur. Meclisi âli böyle bir kararı idarî ile af demek olan tecilli takibat kararını yere-
mez. Muvafıkı kanun bir şey değildir. Bunun ilânından ne için çekiniyoruz. Devletimizin siyasetçe bir kaç şahsın hakkını ilân edeceğiz ve bunun affı iktiza ediyor. Bunu gizlemekte ne fayda vardır. Bendeniz bunu anlamıyorum. Hüseyin Avni Bey buyuruyor ki adli kâpitülasyonlar vardı, bilmem neler vardır. Bu fena tesir yapmaz mı? Yani hâkimiyetimizi ihlâl değil midir? Hayır asla değildir. Eğer onlar mahkemeye tesir edip de kanun nazarında sabit olan bir cürmü setretmek ve o adamı beraet ettirmeğe muvaffak olsalardı sözlerinde hakları vardı. Fakat bugün öyle bir af icabetmiş, binaenaleyh kanun nazarında, anane dairesinde bir af çıkar; bunda hâkimiyeti ihlâl edecek ne vardır? Onun için heyeti celileden istirhamım mademki hükümetin siyaseti böyle bir şeyi istilzam ettirmiştir. Bir madde kanuniye yaparız. Bunda çekinecek bir şey yoktur. Bundan başka ne yaparsak gayri kanunidir ve kararı idarî af mahiyetinde değildir. (Böyle şey yok sadaları) Vardır. Nazariyatı hukukiyede vardır, ispat ederim.

RAUF BEY (İcra Vekilleri Heyeti Reisi) (Sivas) — Efendim. Heyeti Vekilemizde bu mesele müzakere edilirken af teklifine dair olan nokta nazar büsbütün başka idi. Mahkûm olmadığı için af teklif edilemez şeklinde Heyeti Vekilede bir kanaat hasıl oldu. Halbuki Ali Suruni beyin beyanatıyla bu tenakuz teşkil ediyor. Eğer böyle ise ayrıca düşünülür. Mahkûm olmadığı için tecilli takibat teklif ettik. Tekrar ediyorum Heyeti Celilenizce tecilli muvafık görülürse o şekilde yok af muvafık görülürse o şekilde maruzatının kabulünü rica ve teklif ederim.

REİS — Efendim müzakerenin kifayetini reye koyacağım. Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın. Müzakerenin kifayeti ekseriyeti azime ile kabul edilmiştir. İki tahrir vardır okuyoruz.

Riyaseti Celileye

Bu meselenin hiyaneti vataniye cürmünden dolayı takibatı tecil olunanlar meyanına ithaf suretile tecilden istifadesine karar verilmesini teklif eylerim.

19 . 8 . 1338

Kırşehir Mebusu

Müfit

Riyaseti Celileye

Ermenilerden bir Boğos'un, bir Halaçya'nın büyük belâlar getirdiğini, bu milletin elyevm ne facialar yapmakta olduğunu pekâlâ biliyoruz. Fransızların ve Papanın fevkalade ehemmiyet verdiği bu adam da işte bu kabildendir. Hakkında muktazayı adlin ifasını, tecilin reddini teklif ederim.

Karasi

H. Basri

REİS — Efendim evvelâ Basri Beyin teklifini reyi âlinize vaz ediyorum. Basri Beyin tahririni kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

Binaenaleyh tadil teklifi olan Müfit efendinin tahririni reye koyacağız.

(Tahrir tekrar okundu.)

REİS — Efendim. Müfit Efendi Hazretlerinin tadil teklifini kabul edenler lütfen el kaldırsın... (Ret sadaları) (Anlaşılmadı sesleri)

Efendim Müfit Efendi Hazretlerinin teklifini kabul etmiyenler el kaldırsın... (Anlaşılmadı sesleri) Efendim nasıl anlaşılmadı tekrar okunsun, rica ederim sükûnetle dinleyiniz.

(Müfit Efendinin tahriri üçüncü defa okundu.)

HÜSEYİN BEY (Elâziz) — Reis Beyefendi bir sözüm vardır.

REİS — Rica ederim. Hüseyin Bey susunuz. Müzakere kâfi görüldü. tahrir reye vaz ediliyor. Efendim Müfit Efendi Hazretlerinin teklifi şudur: Tecil Kanunundan bunun da istifade ettirilmesi suretile tecilini diliyor. (Olmaz sadaları) Bendeniz bilmem, reye vaz edeceğim.

HAKKI HAMİ BEY (Sinop) — Efendim, tahrir münderecatına nazaran bir şüphe hasıl oldu. Kanun olmadığı için tereddüt hasıl oluyor. Binaenaleyh tahririn manası yoktur. Evvelâ tecil kanunu olup olmadığıнын anlaşılması her halde bu mesele halledilmedikçe bu tahrir reye konamaz.

HACI EFENDİ — Tecilli takibat hakkında kanun mevcuttur. efendim.

VEHBI EFENDİ (Konya) — Rica ederim, tecili takibat kanunu vardır.

(Kanun var sadaları)

REİS — Efendim, olmazsa bir defa da Hükümetin teklifini okuyalım ve reye vazedelim. Kabul olmazsa ondan sonra..

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

İşgal esnasında Osmaniye guvernörü olan Fransız kumandanının tercümanlığında istihdam edilen ve işgal zamanındaki efalinden dolayı müttehem olup elyevm Adana İstinaf mahkemesinde muhakemesi derdesti rüuyet bulunan Maraşlı İstapan oğlu Emil Petezyan'ın merburen takdim kılınan lâyhada gösterildiği esbaptan dolayı tecili muvafık görülerek, bu bapta hafif celsede Meclisi Âliden müsaade kararı istihsalı İcra Vekilleri Heyetinin 3 . 8 . 1338 tarihindeki içtimaında takarrür etmekle ifayı muktezasına ve neticesinin işarına müsaade devletlerini rica ederim efendim.

Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri
Heyeti Reisi
Hüseyin Rauf

Esbabı Mucibe Lâyhası

Bağçe Kazasında bulunduğu esnada bazı zevatı nefettirmek, anasını gayrı müslimeye silâh tezvi ve ahaliyi mukateleye tahrik etmek gibi bazı cereaîmden dolayı Osmaniye mahkemesince ceryan eden muhakeme neticesinde Kanunu cezanın 56 ncı maddesine tevfikân mahkûmiyetine karar verilen ve hakkında şu suretle lâhik olan hüktüm Heyeti temyizce nakzedildiğinden nâsi dava elyevm Adana İstinaf mahkemesine naklettirilen İstapan oğlu Emil Petezyan hakkında Fransız Hükümeti tarafından müraعاتı müteaddide de bulunulmak ve merkum hakkındaki takibatın idamesi Fransızlar yedinde bulunup tahliyeleri için küllüeyvmin teşebbüsât icrasından hali kalınmayan müslümanlar üzerinde pek fena aksî tesirat vücuda getireceği ve halbuki Fransızların terhisini talep ettiği Suriyelileri dahi sırf bir cemile olmak üzere tahliye eyledikleri Adana Vilâyetinin tevarihî müteaddidede vukua gelen müraعاتından müstefat olmuştur. Merkumun tahliyesi hususunda Fransa Hükümetinin maral-beyan teşebbüsâtına Derseadette Papa vekili Mös-yö Sezarno tarafından Millet Meclisi Riyasetei Celilesine mektubu mahsus göndermek suretile Papa namına dahi iştirâk olunarak, Hıristiyanlık noktai nazarıdan da alâka izhar olunmuştur. Petezyan, irtikâp ettiği cereaîm sahai işgal haricinde olmak haysiyetile Ankara İtilâfnamesinin Beşinci Maddesinde münderiç affı umumiden merkumun istifade edemiye-

ceği dorkâr olmakla beraber, Adana Vilâyetince de beyan olunduğu veçhile, terhisini talep ettiğimiz Suriyelileri Fransa Hükümetinin tahliye etmekte olduğuna ve merkum hakkında vuku bulan müraعاتın ademî is'afı, mükabeleyi ve binnetice elyevm tahliyeleri için teşebbüsatta bulunulan müslümanların temadli mevkufiyetlerini istilzam edeceğine ve bundan başka Patezyan hakkında Papaya varıncaya kadar bir alâka izhar edilmiş olmak hasebile akalliyetler hukuku ehemmiyetle mevzuubahis olduğu şu sırada merkum hakkında pek muhik olarak tatbik edilecek mücezatın bile tevîlât ve tefsiratı muzzırrayı dai olması meczum bulduğuna binaen, gerek Suriyedeki Müslümanların hukukunu siyanet etmek ve gerek berveçhi maruz propâgandalara set çekmek üzere aleyhindeki takibatı kanunîyenin tecili muvafıkı menfaat görülmüştür.

REİS — Efendim, bu bir tekliftir. Reyi âlinize vazediyorum. Hükümetin teklifini kâbul edenler lütfen el kaldırsın... (Kabul sadaları) Kabul edilmiştir efendim. Şimdi efendim Müfit efendinin taktirini reye koyacağız.

MÜFİT EFENDİ (Kırşehir) — Reis bey; hacet yoktur, taktirimi geri alıyorum.

REİS — Efendim Müfit Efendi Hazretleri taktirini geri almıştır,

2. — *Jandarma Umum Kumandanlığı Bütçesine tahsisat ilâvesi hakkında kanun lâyhası*

REİS — Efendim Malatya Mebusu Sıtkı, Tokat Mebusu İzzet ve Mustafa beylerle rüfekasının Amasya'dan Pontüs teşkilâtı hakkında bir şifreli telgraf aldık. Bunu aleni celsede okumak ve karar vermek muvafık olup olmadığına dair karar vermek de Heyeti celilenizin hakkıdır. Binaenaleyh müsaade buyurursanız okuyalım ve burada bunu halledelim. Uzun bir şey değil bir sahifeden ibarettir. Eğer celse aleniyyede okunsun dersiniz, aleni celsede okuruz. Binaenaleyh aynı şifreyi Dahiliye ve Adliye encümenlerine de vermişlerdir. Dahiliye Encümeni de Heyeti umumiyede okunsun diye bize vermişlerdir. İkisi de aynıdır. Malatya Mebusu Sıtkı ve rüfekasının yazılarını okutuyorum.

27 . 7 . 1338

Büyük Millet Meclisi Riyasetine

Kolay ve kabil iken muktazi teskin tedabiri ittihaz olunamamasından cüret ve hunharlıklarını nihayet dereceye vardiran Pontüs teşkilâtına mensup eşkiyanın son günlerde müslüman can ve maline yaptıkları sui kastlar halkın maneviyatını tamamıyla sarsmıştır. Bir iki alay askere de karargâh olan kaza mer-

kezlerinden mütehayyızanı memleketin pervasız bir surette dağa kaldırılmaları, mehabeti Hükümeti de izale, esasen müteessir olan müslümanları ye'se düşürmüştür. Köyleri baştan başa yakılan zürra, çiftlikleri yağma edilen eşraf, emvali gasbolunan tüccar, velhasıl her sınıf halk artık cereyanın netayici tabiiyesine tevdi mukadderat etmekten başka çare kalmadığını söylemeğe başlamışlardır. Vesa'itü müdafaadan mahrum, köylerin ise izlerini Hükümete ihbar ve istimdat etmek ve istedikleri kışlık erzak ve levazımı hazırlamak suretiyle, ancak tecavüzlerden masun olabilecekleri zeminde maruz kaldıkları eşkiya tehdidatını ister istemez kabul ve hükmünü infaza başlamalarını, vaziyetin ehemmiyet ve vehametini pek ziyade artırmıştır. Bu fecayii yakından gören bizler Büyük Millet Meclisinin şimdiye kadar muttali olmadığı ahvalden haberdar ederek, kendi namına hareket ve icrayı nüfuz eden kuvvetler elinde huzur, hukuku ahalinin ne mertebe hıfız ve sıyanet edebilmekte olduğunun söylenilmesini sifati mebusiyetimize mürettep vazaiif cümlesinden gördük ve binaenaleyh vesa'itü hazıraya karşı itimat ve emniyetleri münselip olan halkın derinden gelen şikâyetlerini istima ve bu ana degin uhdelerine mürettep vezaifi ifa ve maslahatin istilzam eylediği tedabiri tatbik edemiyen veya etmiyen zevatın makasatı müfahhare ve müsibetlerini esbabı sevaik ile izhar ve şekâvoti imha ve sükûneti memleketi temin edebileceği mütaleati, doğrudan doğruya Meclisi Âliye arzile mükellef Pontüs sahası mebuslarından mürekkep bir heyetin bilintihap heman cevêlângâhı eşkiya olan mahallere izamı lüzumunun Meclisi Âliye arzını vecibe bildik. Böyle bir heyetin Riyaset kalemi mahsusunda dahiliye, Erkânı Harbiye, Müdafaai Milliye vekâletlerinde mevcut muhaberatın pek çok istifade edebilecekleri zannındayım. İstimdat ve iltica makamının sonuncu mertebesini teşkil eden Meclisi Âlice ızırabatı ahaliyi teskin ve izale edecek mesele ledelhace bizzat ve bilâ vasıta vaz'iyed ile yakından alâka gösterilmesi, hikmeti teşekkül ve mevcudiyetinin netayici icabiyesi cümlesinden addedileceğine şüphe olunamaz. Şu suretle musırın iddia edilmesine göre hadîsatın cereyanı hakikatın gayri bir mahiyette Meclisi Âliye iblâğına cüret yap olan zevat var ise, idarei memlekete pek muhlik tesirler yapacak şu şayanı esef hareketin mütecasirleri meydana çıkarılarak, milletin bu yüzden tezelzüle uğrıyan hissiyatını takviye ve tahkim gibi vesaik diğerine yapılması müstehil pek lüzumlu tedbire tevessül buyurulmuş olur. Hükümeti metbuaya karşı muvaffakiyetle muhafaza olunan şekavet silâhları tarihin her dev-

resinde celbi nazar etmiş, müdafaaya sebebiyet vermiş olduğundan bu meseleyi bir an evvel nihayete erdirmek millet ve memleketin mukadderatını bizzat yeddi iktidarında bulunduran Meclisi Âlinin takdiri musibine kalmıştır. Keyfiyet Riyaseti celile ile Dahiliye, Adliye, Müdafaai Milliye encümenleri riyasetlerine ayrı ayrı arz edilmiştir.

Malatya Mebusu	Tokat Mebusu
Sıtkı	İzzet
Tokat Mebusu	İzmir Mebusu
Mustafa	Sırrı

REİS — Şifre muhteviyatına muttali oldunuz. (Fethi beye havale sadaları) Şimdi efendim, müsaade buyurun. Heyeti aliyenin vereceği bir karar var.

Bir kerre celsei aleniyyede müzakeresini kabul ediyor musunuz? (Hayır sadaları) O halde celsei hafiyede müzakeresini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Celsei hafiyede müzakeresi kabul edilmiştir.

Efendim; celsei hafiyede müzakeresi kabul edildikten sonra, malumu âliniz olduğu üzere, evvelki günkü bir kararımız vardır. Asıl bugünkü ruzname bütçedir. Bugün bütçenin müzakeresine mi başlayalım, yoksa bu şifreli telgrafın müzakeresine mi? Bendeniz onu buradan takdir hakkına malik olsa idim olurdu. Binaenaleyh, bugün bu şifreli telgrafın müzakeresi devamını reyî alinize vazedeceğim, bugün müzakeresi zarureti varsa kabul buyurursunuz (Hay hay sadaları) Bu şifrenin bugün müzakeresini kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir. O halde müzakereye başlıyoruz.

EMİN BEY (Erzincan) — Bu da Amasya ve Tokat havalisinde olan Pontüs vekayiidir. Kaldığı bunun için hükümetin de bir teklifi vardır, bir jandarma kadrosu meselesi var. Bunu onunla tevhit ederek müzakere edecek olursak ikisi de birden çıkmış olur ve hem de daha iyi olur.

RİFAT BEY (Tokat) — İptida jandarma meselesinin müzakere edilmesine zaten karar verdik. Onunla tevhitden müzakere yapalım.

SALÂHATTİN BEY (Mersin) — Reis Beyefendi, müsaadenizle bir kelime söylemek isterim. Ortada bir teklif ve arkadaşlarımızın da bir işarı da vardır. Epey vakit oldu. Bunlardan bizim malumatımız kâfi derecede yoktur. Binaenaleyh Dahiliye Vekili Beyefendi vaziyeti hazırayı bize izah ederlerse ne oluyor, ne bitiyor, onu anlarız ve ondan sonra söz söyleriz. Her halde bu ciheti anlamak ve bilmek lâzımdır.

REİS — Tabii efendim, ilk söz Dahiliye Vekili Beyindir.

ATA BEY (Dahiliye Vekili) (Niğde) — Tokat'tan çekilen (İşitmiyoruz sadaları) Benim sesim de çıkmıyor efendim, bu şifre münderecatından benim anlayabildiğim, orada icrayı şekavet eden rum eşkiyasının yapmış olduğu fenalık, bilmiyorum gûya oradaki alâkadaranın hükûmetle layiki veçhile bildirilmemesinden şikâyet ediliyor. Öyle değildir. Orada ne vaka cereyan etmişse mutasarrıflık hakiki veçhile, olduğu gibi meseleyi bildiriyorlar. Eşkiya hakikaten pek çok mezalim yapmıştır. Eşkiyanın orada yaptığı fenalık, tamamen buraya bildiriyorlar. Yani yazıldığı gibi, oradaki hadisat katmedilmiyor. Yani benim anlayabildiğim kadarı ile okunan şifre münderecatından böyle bir fıkra veya böyle bir maksat münderic gördüm. Anladığım böyle, hakikaten oralardaki züraa fenalık yapıyorlar. Dağlarda çalışan ahalden fidiyei necat talebediyorlar. Yolsuzluk vardır; intizamsızlık çoktur, fenalık bundan ileri geliyor. O havalideki jandarma kuvvetini hükûmeti kâfi görmediğinden dolayı, oradaki jandarma kuvvetini tezyid ve oradaki eşkiyanın biran evvel tenkil etmek ve buna bir nihayet vermek maksadile mevcut jandarma kuvvetine 3 bin jandarma kuvvetinin ilâvesini teklif ve talep ettim. Bu baptaki evrak heyeti celileye gelmiştir. Eşkiyanın tenkili için onuncu fırka memur edilmişti. Bu iş de hakikaten fırka da çalışmıştır. Fakat altı aydan beri matlup derecede bir fayda temin edilememiştir. Fırkanın, gûya tetkikat yapıyoruz, mahallinden vukubulan işaret böyledir, mahallinden işesi temin olunamamış. Biz bunları da nazarı itibara alarak burada evvelce istediğimiz jandarma kuvvetinin verilip verilmeyeceğini bilmiyoruz. Yalnız orada üç bin neferden ibaret bir kuvvet verilmiştir. Bu kuvvetle Amasya, Samsun, Tokat dahilindeki eşkiyanın tenkili için lâzım gelen tedabiri itihaz ettik ve bunların işesine muktazi paranın verilmesine de Maliye Vekili Bey mahalline tebliğ etti, çalışıyor, takip ediliyor, hükûmetçe lâzım gelen muamele yapılıyor ve hükûmetçe mümkün olabilen tedbir yapılmıştır.

SAĞDAN BİR MEBUS BEY — Tokat, Amasya'ya kuvvet sevk olunmuş mudur, olunacak mıdır?

ATA BEY (Devamla) — Olunuyor, ve olunmaktadır.

HAMDİ BEY (Amasya) — Olunmaktadır değil mi efendim? Halbuki rumlar altı yedi aydan beri orada yapmadığı mezalim bırakmadılar. Bu olunuyor, olundu sözü nedir efendim? Olundu sözünü ne vakit işiteceğiz?

ATA BEY (Devamla) — Efendim, evvelce vardı. Olunuyor, olunmaktadır sözü yeni tebeddülattan ileri gelmektedir. Yani aslında vardı, orada kuvvet vardı ve bu kuvvet de tezyid edilmiştir.

HAMDİ BEY (Amasya) — Tebeddülata uğrayacak bir kuvvetle rum eşkiyalarının takibine imkân yoktur. Halk bitmiştir, mahvolmuştur.

ATA BEY (Devamla) — Eşkiya hakikaten böyle tebeddüle masruf kalan bir kuvvetle tenkil olunabilir mi, olunamaz mı meselesini Dahiliye Vekâleti düşünerek Meclisi Âlinize üç bin nefer jandarma kuvvetinin oradakilere ilâvesini talep etmiştir. Esbabı mucibesinde var. Takibat yapmak ve lâzım gelen yerlere karakollar teşkil etmek, sonra bir kısım kuvvetle sey-yar müfreze şeklinde bu teklifi yaptı. Teklif kabul olduğu surette bu üç bin jandarmayı bu üç liva dahilinde eşkiya tenkili hususunda istimal edecektir.

NEŞET BEY (İstanbul) — Mesmuatıma nazaran Tokat ve havalisindeki kuvvetlerin bu işte istihdamı için tarafı âlinizden emir verilmiş ve bunun musip olmadığı da jandarma dairesince zatı âlinize arz edilmiş ve bundan dolayı aramızda ihtilâf varmış. Böyle bir şey mevcut mudur?

ATA BEY (Devamla) — Hayır efendim. Nasıl olabilir?

NEŞET BEY (İstanbul) — Tarafı âlinizden oradaki kuvvetlerin işe girişmemesi için, dağılması için emir verilmiş midir?

ATA BEY (Devamla) — Neredeki kuvvetler için? Hayır efendim, böyle bir ihtilâf yoktur. Amasya, Tokat oralardaki kuvvetler mi?

NEŞET BEY (İstanbul) — Evet efendim.

ATA BEY (Devamla) — Hayır efendim, öyle bir muamele yoktur. Jandarma Dairesi Dahiliye Vekâletine metbut bir dairedir. Nasıl olabilir?

YASİN BEY (Gaziyayntap) — Dahiliye Vekili Bey, bir fırka vardır orada buyurdular. Dahiliye Vekilinden soruyorum, bu fırka kaç ayda vardılar ve işesini kim temin etmiştir?

ATA BEY (Devamla) — Efendim, bu yeni fırka Dahiliye Vekâletinin emrine yeni verilmiştir. Yani benim zamanımda verildi. Fakat ben vekâlete geldiğimde anladım ki orada bir fırka vardır ve oranın muamelâtını tetkik ettiğim zaman da fırka hareket etsin dendiğinde fırka kumandanı işesi için bu kadar kuruş lâzım, verilmiyor diye söylemiş. Biz de tabii Maliye Vekâletile esbabını görüştük, Maliye Vekâleti muktazi havaleyi verdiği halde, ora emvalinde para yokmuş denildi. Ona karşı Ankara'dan tekrar

olmak üzere işlerine muktazi mebalığın ora emvalinden verilmesini Maliye Vekâleti tebliğ etmiştir.

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — Efendim, gerek arkadaşlarımızın şu halledilmiş şifresinden ve gerek Dahiliye Vekili Beyin ifadesinden anlaşılıyor ki, jandarma kuvvetinin kâfi miktara iblağı ile olacağı anlaşılıyor. Teklif ettiği şey pek doğrudur. Evvelâ onu müzakere edelim, vakit geçmesin ve bu mesele halledilsin. Yoksa günlerce müzakereden bir faide temin edilemez.

VEHBİ EFENDİ (Konya) — Jandarmadan hiç istifade olamaz, para boşa gider.

REİS — Efendim, iki teklif vaki oldu. Jandarmanın tezyidi hakkındaki lâyiha gelmiş, bunun müzakeresiyle beraber onu müzakere edelim. Eğer kabul ederseniz tevhidten müzakere ederiz. Bunu onunla tevhidten müzakeresini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın...

BASRİ BEY (Karasi) — Efendim, biraz müzakere edelim. Belki makul bir teklif dermeyan edilir.

REİS — Heyeti umumiyesinin müzakeresinde bunu müzakere ederiz. Reye koyacağım, bunun aleni de veyahut hafide olması hiç bir vakit mahzur değildir. Hafide olması jandarma kuvvetinin tezyidi hakkındaki kanunu Meclisi Âli isterse celsei hafiyede müzakere eder, sonra celsei aleniyede tasdik eder. Bu, mahzur değildir. Şimdi buradaki teklif tevhidten müzakeredir. Bunu kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Ekseriyetle kabul edilmiştir. O halde onu da beraber müzakere edeceğiz.

HASAN FEHMİ BEY (Maliye Vekili) (Gümüşhane) — Reis Bey şimdi müzakere edecek miyiz, yoksa...

REİS — Şimdi onu söyleyeceğim efendim.

HASAN FEHMİ BEY (Devamlı) — Efendim eğer hafi celseye devam edilmeyecek ise, para meselesini ve bugün oradaki fırkaya verilmek üzere, Usulü Muhasebei Umumiye Kanununun Meclisi Âlinize sevkine dair bendeniz de izahatta bulunacağım. Onun için hafi celsede cevap vermek mecburiyetindeyim.

REİS — Efendim müsaade buyurunuz, verilen karar mucibince...

HASAN FEHMİ BEY (Devamlı) — Hafi celseye temas eden kısmı vardır.

REİS — Efendim, şimdi karar verilen mesele üzerine biz jandarmaya üç bin kişi ilâvesine dair olan kanun lâyihasının müzakeresini kabul ettik. Bunun da şimdi müzakeresini kabul etmişsiniz. Jandarmaya ait olan Tahsisatı Munzamma Kanununun da müza-

keresine başlayacağız. Şimdi celsei aleni de mi olsun, celsei hafide mi olsun, mevzuubahis oluyor? (Celsei alenide olsun sadaları)

RAUF BEY ((Heyeti Vekile Reisi) (Sivas) — Bu münasebetle Pontüs meselesinden uzun uzadıya bahis edilmesi tabiidir. Celsei aleniyede, bilhassa bu zamanda teferruatile Pontüs meselesini mevzuubahis etmek doğru değildir. Eğer Pontüs meselesi mevzuubahis olacaksa jandarma bütçesinin de celsei aleniyede müzakere olunmasına Hükümet taraftar değildir.

REFET PAŞA (İzmir) — Evvelâ bilinmesi lâzım gelen bir mesele vardır. Orada bir fırka vardır, ben Pontüs meselesini biliyorum. Dahiliye Vekili Bey acaba üç bin nefer, yani jandarma ile yapacağını tahhüt ediyor mu etmiyor mu?

REİS — Efendim müzakere esnasında konuşacağız.

REFET PAŞA (Devamlı) — Efendim, bütçe meselesi değildir, jandarma meselesi değildir. Pontüs meselesidir.

REİS — Efendim müsaade ediniz, söz isteyenleri kaydedeyim efendim. Şimdi tatil etmedik, müzakere edeceğiz.

Efendim jandarmaya üç bin nefer ilâvesine dair olan lâyihai kanuniyenin müzakeresine başlayacağız. Bunun hafiyen olması için kararımızı alacağız. Hafiyen olması teklif ediliyor. Hafiyen olmasını kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmiştir.

Üç bin jandarma ilâvesine dair olan lâyihanın heyeti umumiyesinin müzakeresine başlıyoruz. Aynı zamanda bugünkü şifre de müzakere edilecektir.

RİFAT BEY (Tokat) — Sekiz aydan beri pontüs meselesile uğraşıyoruz.

REİS — Müsaade buyurunuz, bir kerre lâyihai kanuniyeyi okuyalım.

HASAN FEHMİ BEY (Maliye Vekili) (Gümüşhane) — Efendim, Samsun ve havalisindeki Pontüs meselesi, asayiş meselesi, şekavet meselesi hulâsa Rum meselesidir. Derhatır buyurulur ki, harbi umuminin ikinci senesinden başlayarak mütareke devresi ve teşkilâtı milliye dahil olduğu halde bugüne kadar temadi eden bir meseledir. Zaman, zaman fırkalar, alaylar, mühim kuvvetler orada bulundurulmuş ve fakat tamamen bertaraf edilmemiştir. Bendeniz tahsisatı munzama hakkındaki teklife vazı imza etmedim. Bu itibarla Muvazenei Maliye Encümeninde tetkik edildiği gün bendeniz hasta idim, yatıyordum, ve bu-

nun müzakeresi o güne tesadüf etti, telefon ettiler, çağırıldılar, hasta idim geledim. Bittabi bunu tehir etmediler, bunun için noktai nazarımı orada arz edemedim. Noktai nazarımı Heyeti Âliyenize arz ediyorum ve hakem heyeti âliyenizdir. Böyle mühim kuvvetlerle sekiz seneden beri bertaraf edilmeyen bir işin, iki bin jandarma ile yapılacağına kanaatim yoktur. İkincisi orada daimî bir fırka kadar askerî bir kuvvet bulunduğu halde bu kuvvetin bertaraf edemediği bir işi jandarmanın bertaraf edeceğine ben ümitvar olmadım. Üçüncüsü; jandarmanın kemmiyetinden ziyade keyfiyet kıymeti vardır. Yani bendenizce ehemmiyet verilmesine kanaat ettiğim bir şeydir. Yani bu mevcut olan 35 - 40 jandarmaya daha iki bin kişinin ilâvesi, ki belki jandarmanın tensik ve islâhî ile işe başlamak lüzumuna kanaat ettiğim içindir ki... Bunun daha mühimmi, her birini ayrı, ayrı izah edeceğim.

Bir de şekil meselesi : Malûmu âliriz bütçe bir küldür. Varidat ile masraf arasındaki tevazün veyahut açığın nisbeti daima Maliye Vekâletinin gözünün önünde bulundurabilmek için Usulü Muhasebei Umumiye Kanunu her vekâlete bazı salâhiyetler bahsetmiştir. Her vekâlet masrafa ait cetvellerini bir zamanda Maliye Vekâletine gönderir. Maliye Vekâleti onları tevhit eder, lâyihasını tanzim eder ve Devletin bütçesini Heyeti Vekileye sevk eder. Heyeti Vekilede tetkik edilir, Heyeti âlinize gelir. Ondan sonra tahsisatı munzamla lâzım geliyorsa ki, öyle tahsisatı munzamla... Her hangi bir dairenin bütçesinin tasdik edildiği günün ferdası, yani o ay zarfında tahsisatı munzama istemek şeklinde değil; belki aradan epeyce bir müddet sonra ve bir ahvali fevkalâdelik zuhur ederse, ki bu mesele fevkalâde bir meseledir, fakat bu bugün hadis olmamıştır. Jandarma bütçesi zaten Heyeti celilenizde müzakere edilirken bu mesele zaten mevcut bir mesele idi. Tahsisatı munzama dahi yine Maliye Vekâletinden talep edilirdi. Maliye Vekâleti de ya karşılığını bulur evet der, veyahut karşılığını bulamaz menfi bir cevap verir. O vakit vekili aidi bunu Heyeti Vekileye sevk eder ve Heyeti Vekile de karşılık düşünür veyahut karşılıksız olarak bütçe açığı olmak üzere heyeti umumiyeye sevk olunur. Bu muamelede Maliye Vekâletinin rey ve mütalâası alınmadığı için, yani bu şekle ait bir kısımdır, atiyen talep edilecek tahsisatı munzamalarda Usulü Muhasebei Umumiyelere tamamen riayet edilmesi için, vekâletleri bir de şekle ait noktadan bu lâyihai kanuniyeyi imza etmedim.

Orada kuvvetin parasızlık yüzünden bir şey yapmadığı ve yapamadığı yolunda bazı işaret vaki oluyor. Bu işarata nazaran Dahiliye Vekili muhteremi Atâ Beyefendi arkadaşım da o işarata müsteniden Heyeti Celilenize arz ettiler. Malumu âliniz bütçe esasına göre bir neferin bir günlük iâşesinin ne kadar olduğu Heyeti Celilenizce malumdur ve orada mevcudun bir aylık iâşesinin miktarı da bizce malumdur. Esasen asıl şekavetin müzmin olan kısmı Tokat, Amasya, Samsun, yani bu üç livadadır. Livanın bazılarının aşârı, düyunu umumiyenin olduğu için varidatı sairesi bittabi hem mahalli masarifini, hem de fırkanın ve jandarmanın ihtiyacatı umumiyesini temine kâfi gelmiyor. İşte bunun içindir ki, Maliye Vekâleti 1338 senesi zarfında Ağustosun onuncu gününe kadar bu üç livaya sandık açığı olmak üzere orada eşkiya takibile meşgul heyetlerin masarifine medar olmak, orada pontüs mesailile meşgul olan kuvvetin iâşe vesair masarfatı umumiyesine medar olmak üzere rüsumat, reji, düyunu umumiye, ki maliyenin mahallerinde cibayet ettiği varidatın fevkindedir. Merkezin tensibile bu üç müesseseden yapılan muaveneti nakdiye 398 719 liradır. Garp Cephesi hesabına göre tam iki fırkanın iâşesine kâfi bir paradır. İşte bu paranın miktarı da bendenizce malum olduğu için, bu para meselesi değil, jandarmanın azlığı meselesi değil, işi esasından halledecek esaslı teşkilâta malik ve daha büyük bir kuvvet lâzımdır. Yani bir fırkanın fevkinde bir kuvvet lâzımdır. Bu itibarla düşündüm ki, jandarmaya 3 bin nefer ilavesilê zaten açık olan bütçenin içinde gayet azim müşkilâatla, idaresi müteassir bulunan bütçe masarifimize daha dört yüz küsur bin lira, yani yarım milyona yakın bir meblâğ tahmili ile de bir fayda hasıl olmayacağı zannındayım. (Doğru sesleri) İşte bu mülâhaza bendenizi o lâyihaya imza vazından menetti. Meseleyi esasından halletmek için iki, üç aylık bir masrafı icra edip esasından işi halledebilecek, mümkün ise, bir tedbir düşünmek lâzımdır. Böyle değil de mutlaka bunu tezyid edelim dersiniz ve oradaki jandarma mevcudunun tezyidinde bir fayda melhuz ise Adana gibi sahası küçük olan bir vilâyetin ve fakat dört vilâyetin jandarmasına tekabül edecek kadar adedi 2 200 küsur mevcutlu bulunan Adana jandarmasının bin adedini buraya naklediniz, bu, muvafıktır ve münasiptir. Konya vilâyeti en vasî ve en geniş arazisi olduğu halde, 800 jandarması vardır, yalnız merkez sancağın Adana'nın da arz ettiğim gibi 2 200 jandarması vardır. Oradan bin jandarma almak Dahiliye Vekâletinin salâhiyeti dahilindedir ve diğer vilâyetler-

den de bu 3 000 jandarmayı oraya gönderebilir. Bu işin yapılması mümkün ise, bu jandarmaların oraya nakli zaten mümkündür. Fakat ben zannediyorum ki, fırkaların yapamadığı bu iş 3 000 jandarma ile yapılamıyacaktır. Eğer yapılacağı kanaatı Meclisi Âlî-nizde var ise ilâve buyurun. Parası için de bir çare düşünelim. Ya bir vergi tarh etmek veyahut bütçe açığından. Buna da kambur üstüne kambur diye koyalım. Son meselenin para meselesi olmadığını arz ettim. Bu varıdattan başka, fırkanın işesile bu işin bertaraf olması için, orada 398 000 küsur lira kadar bir meblağ beş ay zarfında sarf edilmiş ve hiç bir netice hasil olmamasına göre, işin para meselesi olmadığı anlaşılıyor. İstenilen 3 000 jandarmanın ilâvesine mukabil, orada bir fırka mevcut olduğu ve o fırkanın daima mevcut kalacağı ve oradan her hangi bir kıtanın, fırka alınırsa onun yerine diğer bir fırkanın ikame edileceği esbabı Erkânı Harbiyei Umumiyece temin edilmeyeceğine nazaran, iş, acaba sevki idare noktasından bir mahzur olup olmadığı teemmül edildi mi? Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi ve Başkumandan Paşa Hazretlerinin muvafakatiyle son hafta zarfında bu fırkanın sevki idaresi de Dahiliye Vekâletinin emrine verildi. Eğer bir iş yapmak mümkün olursa jandarma kumandanlığının ve Dahiliye Vekâletinin işi idare etmesi suretiyle mümkün olabilir ve bu suretle de hali olmaz ise mesele, zannedirim, iki bin jandarma meselesi değil daha bir iki fırka, üç fırka asker meselesi şeklinde telâkki buyurmanız iktiza eder.

RİFAT BEY (Tokat) — Elhamdülillâh sekiz aydan beri bu meseleye Meclisi alâkadar ettik. Bugün minnettar ve müteşkkirim. Söylemedik, müracaat etmedik bir yer bırakmadık. Başkumandana da taktırir verdik. Gruplara da taktırir verdim. Uzun uzadıya anlattım. Ne için bu rumlar takip edilemiyor? Fakat anlatamadım. Elhamdülillâh bugün mevzu bahis oldu ve Meclis alâkadar oldu, minnettarım. Rumların mezaliminden bahsetmiyeceğim. Artık bunu bütün arkadaşlar biliyor. Son aldığım mektupta Maliye merkezi olan bir köyü bastırılmışlar, nahiye müdürü de korkarak gitmemiştir. Hükûmeti merkeziye de gelip şehitleri tesbit etmemişler. Çünkü oraya gitmeye korkmuşlardır. Çünkü Rumlar bir yere ayak bastılar mı, Hükûmeten hiç kimse oraya gitmez. Ne Müddeiumumi, ne jandarma, kimse gitmez. Lâşeler bir yığın teşkil eder ve çürür, kimse bakmaz. Bu bugün değil, dört beş seneden beri böyledir. Bugün rumların yaktığı vilâyetlerin hiç biri aranmamıştır. Şimdi bu kadar kuvvet var iken bu rumlar niçin ta-

kip edilemiyor? Bu kadar alaylar, fırkalar, jandarmalar varken ve millet bu kadar para verirken bu rumlar niçin takip edilip de tenkil edilemiyor? Bunun esbabı nedir? (Gürültüler)

Esbabını arz edeyim : Dört arkadaş Tokat'tan yazıyorlar, ki, gelen raporlar yalandır. Bendeniz buradan istizah ettiğim zaman bu raporlar yalandır, dedim. Meselâ gelen bir raporda sekiz yüz maktul şu kadar mecruh vardır gibi katiyen mübalâğah şeyler vardır. Bunların aslı esası yoktur. Bendeniz müsademedem evvel gittiğim, 40 tane maktul var ve filân Rum evinde üç tane Rum maktul vardır, dediler. Gittim baktım, ölen bir kadındır. Bu raporlar bu kadar mübalâğah ve yalandır. Şimdiye kadar rumlarla müşademe edip bir bomba, bir silâh istirdat edilmemiştir.

Esbabına gelince : Çünkü bu rumları takibattan haberdar eden eller vardır ve bunlara erzak filân cihetinden yardım eden eller vardır. Âmiller vardır.

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — Müsade buyurun efendim, biraz tasrihan söyleyin lütfen.

HASİP BEY (Maraş) — Bu eller mesul mu, gayri mesul mu?

RİFAT BEY (Devamla) — Bendeniz enü sonra söylerim. Evvel emirde bu âmiller meydandan kaldırılmadıkça bu rumlar katiyen takip edilemez. Çünkü tenkil kuvvetlerinin hareketinden haberdar edenler vardır, öteden beri haber veren vardır.

Size filân noktadan şu kadar kuvvet geliyor diye haber gider. Onlar da başka yerlere giderler, sonra derler ki, filân mıntakalar boştur, filân, filân evler boştur, basabilirsiniz. Onlar da geliyorlar o köyü basıyorlar. Halbuki takip kıtaatı da onların kalktığı yerlere gidiyor. Onun için bunlara muavenet eden eller vardır. Evvel emirde bunlar kaldırılmalı.

Diğer meseleye gelince...

REFET PAŞA (İzmir) — Bilmekliğimiz için bunları söylemeniz lâzım gelir.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarı Sahip) — Âmillerin bilinmesi ve yararın tedavi edilmesi lâzımdır. Celse hafidir, kimdir onları söyleyin. (Gürültüler) (Âmilleri söyle sesleri)

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — Rifat Bey söyle, meçhulât üzerine iş olmaz.

REİS — Efendim sözünü kesmeyin, muhavere olmasın rica ederim.

RİFAT BEY (Devamla) — Efendiler; bu Mecliste söyleyemem. Bir kaç arkadaş intihap edin, onlara söyleyeyim. (A, A sesleri) Mahremane bir kaç ma-

kama söyledim, aldırın olmadı. (Korkuyor sesleri) Neden korkacağım, kâinatta kimseden korkmam. (Gürültüler)

REİS — Rica ederim, sözünü kesmeyin. Rifat Bey muhavere etmeyin. Siz söyleyin dinlerler.

RİFAT BEY (Devamla) — Efendim evvelâ Tokat'tan gelen telgrafın münderecatını tahkik için İstiklâl Mahkemesine bir suretinin tevdiini teklif ediyorum. En mühim mesele onun içerisinde. İkinci mesele : (Birinci meseleyi anlamadık sesleri)

REİS — Söyletmemek için bir cebir yoktur. Deminden beri arkadaşlarımız söylediler. Devam edin Rifat Bey ve nutkuna devam edecektir, tabii buyurun.

RİFAT BEY (Devamla) — Bu rum meselesi, üç Sancakta, bugünkü mesele değildir efendim. Harbi umuminin ikinci senesinde başlamıştır. Günden güne mütezayit bir surette bugüne kadar devam ediyor. Bu böyle iken Tokat'ta silâh toplamak için ilk defa ilân ettiler ve üç defa silâh topladılar, kimin elinde silâh varsa getirecek, getirmezse idam edilecek dediler. Fırka kumandanı Cemil Cahit Bey birisi. Tokat'tı müdafaa eden o milli kuvvetlerin elindeki silâhları bile aldılar. Nezir Bey isminde bir alay kumandanı, kendisi de eşkiya takibine memur olduğu halde, Tokat sancağı dahilindeki köylerin birinde bir adet silâh yoktur efendim, gençler kollarını sallaya sallaya geziyorlar, rumlar da köyleri gelip yakıp, yakıp gidiyorlar. Bir kere Cemil Cahit Bey bu Nezir Beyden niçin Tokat dahilindeki silâhları aldıkları sorulsun. Rica ederim. niçin almışlar? Yani öteki yerlerde Samsun'dan almadılar, Sivas'tan almadılar, buradan niçin aldılar? Niçin Tokat'ta üç defa silâh topladılar. Hem bunlar takibe memur oldukları halde silâh çıkanlarını idam edeceklerini ilân ettiler.

Sonra efendim, şimdi geleceğim jandarma teşkilâtı meselesine. Eğer şimdi bu istenilen 3 000 jandarma. yedi silsilesinde bir cürmü olmayacak, mesele bununla bitmez. Çünkü şimdiye kadar bununla bir şey çıkmadı. 25 yaşından yukarı 35 yaşından aşağı olmayacak diye bir çok kayıtlar efendim. O kayıtlar tahvinda jandarma yapacaklarsa hiç bir şey çıkmaz, öteden beri asker takibinde kendi cesaretini göstermiş adamlardan ve memleketin eşrafından jandarmaya yapılıp da bunlardan intihap edilirse, iyi para verilirse bu iş iki ayda biter. Yoksa böyle umum jandarma kumandanının bilmem ne kumandanının emri altında sevkülceyş, bilmem ne ceyiş ile yine askerle takip yapılmaz, böyle boru ile moru ile. Rumları tepeliyecek

adamları bilirler. Onlardan jandarma yapmalı, iki ayın içinde bitirirler. Canım Tokat'ın içinde yüz tane silâhlı rum var efendim. Fakat bütün köyleri yakıyor, müslümanları korkutuyor. Hem kasabaya bir saat mesafede, yarım saatlik yerlerde. Eğer bu jandarmanın da, şimdiki jandarmalar gibi 600 kuruş maaşı altı ay verilmezse bu yapacağınız jandarmalar da milletin başına belâ olur, rumlardan başka. Nitekim şimdi olduğu gibi... Altı ay maaş almazsa yine öyle olur. Jandarma bir köye gitti mi efendim, bunu bir niyet biliyor, şunu getir diyor, bunu getir diyor, eşkiyadan ziyade zulüm ediyor. Meclisi âliden istiham edeceğim ki, eğer bu üç bin jandarmayı kabul edecek olursanız ya bankadan veya diğer yerlerden temin etmeli. Bundan böyle maaşlarını vermeyecek olursanız, diğer jandarmalar gibi olacağına bunun menfaatından mazarratı daha çok olur. Çünkü efendiler, aç kimse ölmeye gitmez. Çünkü benim evimde çoluk çocuğum aç olduktan sonra, silâh çekte öl. Bilâhi de ölmem, tallahi de ölmem. Niçin öleyim efendiler? Aç efendim, aç? Ha; evvelâ ver parayı, sonra ver eline silâhı. Bir jandarma bunun için gidip de ölmüyor. Parayı verdin mi silâhı eline verirsin gider. vurur. Böyle veresiye iş olur mu? Sonra Maliye Vekili Bey buyuruyor ki, bu üç sancağın varidatı mahalli masrafı idare etmiyormuş.

HASAN FEHMİ BEY (Maliye Vekili) (Gümüşhane) — İki sancağın aşarı düyünü umumiyenin olduğu için, maliyeye kalan diğer varidat masarifatı kâfi gelmedi. Marttan Ağustos iptidasına kadar merkezden yapılan kadro mucibince düyünü umumiyeden, rejiden rusumattan 398 000 lira bu üç sancağa sandık açığı olmak üzere verdik. Bunun sebebi de, yani bu kadar parayı sandık açığı olarak vermeniz sebebi o fırkanın, oradaki jandarmanın işe ve paraya olan ihtiyacı için ve bu işin bertaraf olması için. İradı masrafına kâfi gelmiyor demedim. Aşarı düyünü umumiyenin olduğu için dedim.

RİFAT BEY (Devamla) — Bir yerde asayiş olmazsa o memlekette para da olmaz. Meselâ odunun olduğu yerde rumlar var. Oduncu oraya gittiği zaman merkebinin alıyor, kendisini de kesiyor. Bugün iki yüz kuruşa odun yok. Asayiş mevcut olmayınca rumlara yakın yerlerden odun alamıyacak. Çünkü odunu almak için cesaret edilemeyecektir, rumlar hasılatı da gasbediyorlar. (Çareyi söyle sesleri) Çareyi söyleyeyim efendim. Evvelâ âmirlerin kollarını, kanatlarını kırmalı (Kimdir âmirler söyleyiniz sadaları) Söyliyeceğim.

EMİN BEY (Erzincan) — Mevhum adamın kolu kanadı olmaz ki azizim, açıkça söyle ki anlayalım.

RİFAT BEY (Devamlı) — Şimdi bu âmirler, bir de yapılacak jandarmaları (Âmirleri söyle sesleri, handeler) canım durun efendim.

REİS — Devam edin Rifat Bey. Söyliyeceğim, söylemiyeceğim demeyin rica ederim.

RİFAT BEY (Devamlı) — Jandarma kanununa tevfikân bilmem neli olmayacak değil, maaşlarının her ay muntazaman verilmesi ve yerliden yapılması ile olur. Böyle olursa olur. Böyle olmayacak olursa hiç bir suretle olmaz. Bundan başka türlü olamaz. Sonra bu üç sancağın hatta kendi sancağımız ne vergi vermeye, ne de varidat vermeye vakti kalmamıştır, bütün mahvolmuştur. Köyün rençberleri kapıdan dışarı çıkamıyorlar.

ATÂ BEY (Dahiliye Vekâleti Vekili) (Niğde) — Efendim, Maliye Vekili Beyefendi mütalâa dermeyan buyurlarken, Usulü Muhasebe Kanunundan bahis buyurdular. Hakikaten bütçesi çıkan bir vekâlet ve bundan bir buçuk iki ay evvel bütçesi çıkan bir vekâlet bugün tahsisatı munzamme istememelidir, buyurdular ki, hakikaten bunda hakları vardır. Fakat amel, zaruret iktizaya müstenit olduğundan zaruret bizi buna sevk etmiştir. Jandarma haddi kifayede olmadığından dolayı vekâlet o kısımdaki jandarma kuvvetini tezyit etmek zarureti görüldüğü içindir ki, tahsisatı munzamme talep etmiştir. Kaideye muhalif olsa dahi zaruret buna sevk etmiştir.

Buyurdular ki, Adana vilâyetinde ihtiyaçtan fazla jandarmamız vardır. Buradan veya başka yerlerden alınarak oraya zammolunabilir. Adana vilâyetinin jandarmasının diğer vilâyetlerden fazla olmasının esbabı cümlelizce malumdur. Oranın mevkiî olan ehemmiyetine ve nezaketine binaen fazla jandarma konmuştur ve bugün fazla jandarma olmasındaki isabet vekayi ve hadisat ile sabit olmuştur. O havalide birtakım vekayi ve hadisat oluyor ki, Adana'da bulunan jandarmamızdan kuvvet ifrazile takibat icrasına mecburiyet hasil oluyor. Binaenaleyh o havaliden kuvvet ifrazile jandarmanın tenkisine imkân yoktur.

Üç bin jandarma bu işi yapamaz buyurdular. Eğer siâî malî buna müsait ise beş bin jandarma verin, on bin jandarma verin. Oradaki jandarma kuvvetinin hali faaliyete gelebilmesi, kuvvetlerine göre takibat icra edebilmesi için bu kadar kuvvetin ilâvesini muvafık gördük.

Askerin yapamadığını jandarma yapabilir mi? Bu da bir mesele. Şimdiye kadar fırkalar takibatı ifa et-

tiği halde neden o havalideki takibat neticelenmemiştir? Sonra oradaki fırkalar eşkiya takibinde muvaffak olur mu olmaz mı buyurdular? Buniar hakikaten tetkik olunacak mesailendir. Binaenaleyh vekâlet, Tokat, Amasya, Samsun dahilindeki jandarmaları oraların temini asayişine kâfi gelmediği için bu üç bin jandarmayı talep etmiştir. (İş görebilecek mi sesleri)

Rifat Bey de buyurdular ki, buradaki işin bitmesi için birtakım avamîl vardır, âmiller vardır. Onlar kalkmalıdır. Fakat o âmiller kimlerdir, onları söylemediler ki, ona göre bir cevap vereyim. Binaenaleyh vekâlet; her halde o havalideki jandarma kuvvetinin tezyidini ve jandarma maaşatını alesseviye 1 500 kuruş olmak üzere kati surette talep ediyor. Jandarmaya verilen maşat kâfi gelmiyor. Hatta buna mütemim olmak üzere. Adana ve havalisi jandarma maaşatına da zam istiyor. Çünkü, Adana jandarmasının, İskenderun'daki fazla maaş alırken, müreffeh geçirenken; ona hemhudut olan bir vilâyet jandarmasının az para ile geçinmesi katiyen mümkün değildir. Bundan dolayı da 128 bin lira talebini havi diğer bir lâ-yiha vardır. Bunu da Adana, Maraş, Ayıntap, Urfa, Mardin havalisindeki jandarma maaşatının gönüllü jandarma maaşatı nisbetinde verilmesini Heyeti Celilenize arz ediyorum.

REFET PAŞA (İzmir) — Mücavir vilâyetteki.

ATA BEY (Devamlı) — Şüphesiz efendim. Onlara da bütçe müsait ise verilmelidir.

MAZHAR MÜFİT BEY (Hakkâri) — Yani bu üç bin jandarma ile Pontüs eşkiya meselesini tamamen ref ve izale edilebileceğine kani misiniz? Sureti kâfiyede bunu söyleyin. Ondan sonra reyimizi verelim, mesele de bitsin.

ATA BEY (Devamlı) — Efendim, hepiniz de bilirsiniz ki üç bin jandarma takibatı temin edecektir. Bu evsaf meselesidir. İşe yarayacak surette birtakım edemlerden terakküp etmek üzere jandarma tanzim olunursa ve maaşatı muntazaman verilirse, ehemmiyetle idare olunursa elbette ve elbette tenkil edecektir. Fakat jandarma gittiği yerlerde maaş alamazsa, istediği edemlerin alınmasına müsaade olunmazsa biz nasıl yapalım?

İBRAHİM BEY (Karesi) — Bundan bir kaç zaman evvel Amasya'dan bir adam bana geldi ve dedi ki; Amasya mütasarıfının Pontüscülerle beraber teşriki mesai ettiğine dair Dahiliye Vekâletine, Başkumandanlığa müteaddit telgraflar verildi. Eğer bu bapta maruzatım hilâfı hakikat çıkarsa, beni adam edin, demiş; duyuramamış. Bu adam İstiklâl

mahkemesinin intihabından sonra gitti. Ne oluyor? (Bu kim sesleri) Hüdaverdi ismindedir. Bu ne oluyor?

HAMDİ BEY (Amasya) — O adam alçaktır, namussuzdur, müfteridir. (Muhavere oluyor sesleri)

REİS — Muhavere oluyor, efendim müsaade buyurun.

İBRAHİM BEY (Devamla) — Mademki bu adam müfteridir. Amasya mutasarrıfı hakkında istinatta bulunan bu adamın tecziye edilmesi lâzım gelir.

ATA BEY (Devamla) — Zatiâlinizden ilk defa işitiyorum, yani böyle bir hale ilk defa vakıf oluyorum. Elimdeki dosya da bu mevkie geldiğim gündən beri yaptığım tahkikat meyânında böyle bir şey duymamışımdır ve bir çok müracaat katiyen vaki olmamıştır. Böyle mühim bir müracaat vukubulurda onu infaz ve tetkik etmiyecek bir makamı vazifedar telâkki etmem. Yalnız bildiğim bir şey varsa Amasya mutasarrıfının eşkiyanın tenkilinde gösterdiği asiyeti diğer arkadaşlar göstermemiştir.

REİS — Müsaade buyurun, daha çok sual var.

ATA BEY (Devamla) — Bu tahkik edilecek olan...

FAİK BEY (Cebelibereket) — Bazı şerait buyurdular, vekil beyefendi, üç bin jandarma şu şeraitte olacak olursa bu işi yaparım buyurdular. Halbuki... İstirdat edecek olan Dahiliye Vekâletidir. Binaenaleyh, şartımız efendim, para meselesidir. Yani jandarmanın maaşı 1 500'den aşağı olmamak üzere verilirse, takibatı muntazama ile bu mesele hallolunur ve muvaffakiyet hâsıl olur. Bunu deruhde buyuruyor musunuz? Esas jandarmaya ilâveten mi ve ilânihaye o mevkide o jandarmalar baki kalacak mı bu tarzda?

ATA BEY (Devamla) — Deruhde etmemek kabîl mi?

ÂTİF BEY (Bayezit) — Diğerlerinden bir farkı olmayacak mı? Biz onlara fazla maaş veremeyiz.

ATA BEY (Devamla) — Onu âti bize gösterecektir. Memlekette işi bitirdikten sonra jandarmanın temadisine mecburiyet hâsıl olursa...

ÂTİF BEY (Bayezit) — Yalnız bu iş için mi tahsis edeceksiniz?

ATA BEY (Devamla) — Evet, bu iş için.

SALÂHATTİN BEY (Mersin) — Müsaade buyrulur mu? Efendim, yeniden efrat yazmak meselesi biraz zamana mütevakkiif meseledir. Meselâ üç bin efradın kaydı ne kadar sürecek? İstihdamına, toplanmasına kadar geçecek müddet epey bir zamandır. Sonra zabıt bulacaksınız, bunlar memleketi iyice bir

tetkik edecekki müfit olabilsinler. O zabıt oraları anlayabilinceye kadar üç ay geçer. Onun için bendenizce bu tedbir faydalı bir tedbir olmakla beraber derhal netice verecek bir tarik değildir. Halbuki ordumuz üç ay sonra oraya daha kuvvetler de gönderebilir. Bendeniz bunu hayırlı bulmakla beraber, takyid etmek istiyorum. Fakat yalnız şunu sormak istiyorum. Jandarmanın umumî bütçesinde mukarrer olan miktardan tasarrufla mevcudundan beş yüz bin lira gönderemez mi? Bu tarzda bu pek mühimdir. Takip alaylarını bir parça sıkmalı sonra bu sene ağustos nihayetinde mektepten çıkacak veya çıkmış olan sınıf efradını oraya göndermelidir. Evvelce bunu görüşmüştüm, gayri mümkün değildir zannedirim.

ATA BEY (Devamla) — Tefriki mümkün değildir beyefendi.

SALÂHATTİN BEY (Mersin) — Acaba bu suretle şimdiden beş altı yüz kişi tefrik edebilmez misiniz efendim?

ATA BEY (Devamla) — Tefriki imkânı yok beyefendi.

SALÂHATTİN BEY (Mersin) — Kayseri'den Giresun'a çıkan efrat ne oldu?

ATA BEY (Devamla) — Jandarmaya olan ihtiyacımız o kadar fazladır ki bir yerden alırsak o bir yer boş kalıyor. Binaenaleyh böyle bir takibata 3 000 kişiden az giderse, iyi takibat yapılmayacağına amik bir tetkikat neticesinde vekâlet kanaat hâsıl etmiştir.

SALÂHATTİN BEY (Mersin) — Müsaade buyurur musunuz? Kuvvetin faydası olduğunu inkâr etmem. Sevk ve idaresi hakkında dikkat nazarınızı celbederim. Bendeniz öyle arzu ederdim ki, jandarma umum kumandanı bu meseleler hallolunmadan oradan gelmesin. Ne işleri var? Hangi memleketin jandarmasıdır? Haydi zatiâliniz mesaili mühimme dolayısıyla merkezde bulunuyorsunuz ve ayrılamıyorsunuz. Fakat umum jandarma kumandanı orada muayyen bir muntakai memlekette asayiş teminine başında bulunup sarfı himmet edemezse, bendeniz anlayamıyorum, mahiyeti kalem efendisi mahiyetinde kalmaktadır.

ATÂ BEY (Devamla) — Beyefendi, yalnız jandarma kumandanlığının tesiri olacaksa...

BİR MEBUS — Hayır tesiri var.

ATÂ BEY (Devamla) — İcabeden kuvvetler verilirdi eğer, mevcut zevat ve zabitan onu idare edemezse, kumanda edemezse bizzat jandarma kumandanı, bizzat Dahiliye Vekili gider ve gitmesi lâzım

gelen her fert gider. Fakat elde lâzım olan kuvvet bulunmazsa bir şahsın, iki şahsın gitmesiyle ne gibi bir şey olabilir?

SALÂHATTİN BEY (Mersin) — Efendim, bendeniz sizin yerinizde olsam yüz bin lira, seksen bin lira Meclisten kredi alırım. Bu mesele hallo olunur, mesele yalnız para meselesidir. Para ve adam meselesidir.

REİS — Efendim müsaade buyurun, tarzı müzakereye dair bir şey arz edeceğim. Yirmi iki arkadaş daha söz almıştır. (Söz söylüyeceğiz sadaları) Müsaade buyurun efendim söylemeyeceksiniz demiyorum. Bu yirmi iki arkadaş söz almıştır ve altı arkadaş sual diye söz söylemiştir. Bu sual meselesinde devam edip gidecek miyiz? Nizamnamei dahilide hiç bir şey yoktur ki ona dair mütalâa dermeyan edeyim. Bu hususta bu usulde devam edip gidecek miyiz? (Hayır sadaları) Meselâ, bakınız bunda ne var? Yirmi iki arkadaşın sırasına taarruz olur. Meselâ, ikinci söz söyleyecek Ziya Hurşit Beydir. Şimdi bir sual sorulur veya sorulmaz diye Nizamnamede bir sarahat yoktur. Teamül olmuştur.

MUSTAFA BEY (Karahisarı Şarkı) — Nizamnamede bu gibi suallerin câiz clamıyacağına dair sarahat var demektir. Çünkü ayrıca sualin rasmîyeti, adedi kanunu mahsusunda tarif edilmiştir. Sonra bütçe müzakeresine gelirsek, orada diyor ki, bütçenin ait olduğu fasillara ait Heyeti Vekîleden, Mebuslar her şeyi sorabilirler. Öyle her rast geldiği şeyi soramaz. Bütçede bile yalnız müzakere olunacak fasıl hakkında sual sorulacak, bu salâhiyeti veriyor. Bundan başka bir salâhiyet yok, bu müzakereyi ihlâl eder.

REİS — Şimdi efendim, bendenizin arz ettiğim sorabilir, soramaz meselesi değildir. Yalnız bugün arz ettiğim sırf tarzı müzakere'dir.

HAKKI HAMİ BEY (Sinop) — Efendim, bendenizce sual sormak isteyen arkadaşlar hangi nokta-

ya dair sormak isterse onları tesbit etmek ve tesbitinden sonra sırasıyla sual tevcih etmek icabeder. Yoksa bunun haricinde olmaz.

VEHBİ EFENDİ (Konya) — Efendim, geriden söz söylenmesin, kürsüden söylensin.

HAKKI HAMİ BEY (Devamla) — Efendim, söz başka, sual başkadır. Suale her hangi bir şeyi anlamak için sorulacak bir şeydir. Fakat söz, diğer suretle mütalâa dermeyan etmektir ve bu itibarla sual soracak arkadaşlar sırasıyla soracağımı, Reis kaydettikten sonra ve söz söylendikten sonra mesele hallo olunmazsa, o zaman her şey bittikten sonra, bu mesele bittikten sonra Reise arz eder.

MAZHAR MÜFİT BEY (Hakkâri) — Efendim Nizamnamei dahilide sual meselesi musarrahtır. Mustafa Beyin buyurduğu gibi, sual ya bütçede olur, yahut tahriri olur, bir de bütçenin fasıllarında olur. Bunun haricinde nasıl olur? Suale nasıl olacaktır, Nizamnamei dahilide bu yoktur. Benim söyleyeceğim sözden ziyade söz söylüyor. Suale soracağım diye. Sebep?

TAHSİN BEY (İzmir) — Zatiâliniz de sordunuz buyum.

MAZHAR MÜFİT BEY (Hakkâri) — Binaenaleyh bu gibi hususatta bunda yapılacak şey zannedim ki bir karardır. Bu hususta sual sormak isteyenler söz sahiplerine tercih edilemez. Söz sahipleri söyler. Suale sahiplerine sıra geldiğinde aynı söz alanlar gibi yazılan sırası geldiğinde sorarlar.

REİS — Evet efendim, bu sual meselesinde Meclis de o kadar ısrar etmiyor. Azayı kırımdan çok ısrar ederim. İnkârı söylendiği zaman, suale sorulacağı zaman söz isteyin söz vereyim efendim.

On dakika teneffüs edelim, ondan sonra müzakereye devam edelim.

Teneffüs için içtimaa on dakika ara veriyorum.

Hikâmi Celse Saat : 3.50 (Sonra)

ÜÇÜNCÜ CELSE

Kuşat Saati : 4 (sonra)

REİS : İkinci Reis Vekili Musa Kâzım Efendi Hazretleri.**KÂTİP : Hakkı Bey (Van), Âtîf Bey (Kayseri)**

REİS — Efendim celseyi kuşat ediyorum. Söz Ali Beyin.

ALİ BEY (Karahisarı Sahip) — Hükûmetlerin hikmeti vücudu, halkın huzur, asayiş ve emniyetini temin etmektir. Binaenaleyh bir Hükûmetin vücudu behemehal halkın huzur ve emniyeti ile mütenasıptır. Yani huzur ve asayiş ve emniyet varsa Hükûmet de var demektir. Bizim memleketimizde halk, ahali ötedenberi mütemadiyen asayişsizlikten, huzursuzluktan şikâyet etmektedirler. Binaenaleyh haklıdır. Asayişin vücudu için evvel emirde, malumu âlinizdir ki, Hükûmet teşkilâtının muntazam olması lâzım gelir. Bir kere bizim memleketimizde teşkilâtı mülkiye gayet iptidai bir şekildedir. Yani sancaklar, kazalara ayrılmış, kazalar da büyük mikyasta nahiyelere ayrılmış, nahiyeler de bir çok köylerden mürekkeptir. Köylerde alelade ayak yürüyüşle nahiyelere merbuttur. Tabiidir ki, asayiş teşkilâtı mülkiye itibarıyla temin edilmesi biraz müşkülcedir. Belki nahije kanununun yapılmasından sonra asayişin başka şekilde temini çaresine bakılabilir.

Fakat hali hazırda asayişin temini için ne yapmak lâzım gelecektir? Bendeniz bu hususta biraz tecrübe görmüş olmaklığım itibarıyla hayati askeriyem ve talii şahsım itibarıyla, daima bu gibi işlerle uğraşmakla vakit geçirmiştir. Zannedirim bunun hakkında biraz vakıfane idarei kelâm edebileceğim. Malûmu âliniz şekavet üç türdür. Şekaveti adîye, şekaveti müstemirre, şekaveti siyasiye. Şekaveti adîye alelade birtakım kaçakların şurada burada saklanması ve fırsat düştükçe vukuat yapmasından ibarettir, ki bunu adi jandarma kuvvetleri tenkil edebilir. Çünkü bunlar için yatak, kılavuz, emin bir melce bulunamaz. Bunların tenkili kolaydır.

Bir de şekaveti müstemirre ashâbı vardır ki bir çok erbâbı şekavetin onu, yirmisi, otuzu bir araya gelip te icrayı şekavet etmesi. Bunların tenkili oldukça mühim bir meseledir. Çünkü bunlar herşeyden evvel hayatlarının teminini nazarı dikkate alırlar ve o noktai nazardan kendilerine istikamet verirler. Hayatlarının temini için evvelâ emin yataklar lâzımdır. Dairei şekavetlerinde kendilerine hail olabilecek, kendilerine tehlike teşkil edebileceklerinin imhası için

çalışırlar. Jandarmadan, nahije müdüründen, ağalardan ve eşraftan, bu gibi kendilerine mani olmak isteyenlerin vücudunu kaldırımağı esas itihaz eder ve bu suretle daire şekavetinde kılavuz gibi kendilerine ihanet dolayısıyla vaki olabilecek fenalıkları bertaraf eder ve ondan sonra yaşarlar.

Fakat bunların hiç bir zaman doğrudan doğruya kuvvayı takibiye ile müsademe etmek ve ona galebe çalmak, vurmak hatırından geçmez. Bunlar yalnız tedafüi vaziyette kalırlar ve bu tedafüi vaziyette - şayet mecbur edilirse - muharebelerini, müsademelerini uzatırlar, fırsat bulurlarsa savuşurlar ve bu suretle fırsat buldukça yol kesmek, insan dağa kaldırmak gibi kendilerine müsait gördükleri vukuatı yaparlar.

Bir de şekaveti siyasiye vardır ki: şekaveti siyasiye, malumu âliniz, bir maksadı siyasi takip ederek ve o maksadı maksadı siyasinin temini için müstemirren çalışmak. Bunun için de takibatın daha başka şekilde olması ve bunların mahiyetinin o suretle nazarı dikkate alınması lâzımdır. Bunların evvel emirde menabiini nazarı dikkate almak lâzımdır. Silâh ve cephane nereden tedarik ediyorlar, iaşesini nereden tedarik ediyorlar, kılavuzları nerededirler ve nasıl yaşıyorlar, ne türlü hareket ediyorlar? Bunlar nazarı dikkate alınır ve ona göre de bir takibat tasavvur edilir. Şimdi bu gibi siyasi şekavetle hareket edenler için bitmek, tükenmek, nihayete ermek yoktur.

Çünkü bir taraftan birtakımı vurulmakla beraber diğer taraftan o maksadı idame etmek için yerine başkaları kaim olur ve mütemadiyen şekavet devam eder. Şimdi bizim meselemiz Pontüs meselesi, bu üçüncü nevi şekavettendir ve mahiyeti mahsusası vardır ve tabiatıyla fevkalâdedir. Binaenaleyh bunların izalei vücudu için behemehal fevkalâde tedabir itihazı lâzım gelir. Şimdiye kadar dinlediğimiz ve aldığımız malumata nazaran Pontüs vukuatı alelade jandarmaya ilâveten alelade askeri kıtaatle takibat yapılması fevkalâde değildir. Âdeta jandarma kuvvetini bir yere kadar takviye etmekten ibaretti. Jandarma, bu gibi kuvvayı adîye, acaba fevkalâde bir

mahiyeti haiz bir şekaveti izale edebilir mi? Edemez mi? Bunu nazarı dikkate almak lâzım gelir. Jandarmalar malumu âliniz, bir defa çok vazife ile mükelleftir. Bunların vezaifi mülkiyesi, idaresi vardır. Ve bilhassa memleketimizin vesaiti mahdut olduğu için mütemadiyen bunlarla uğraşırlar ve hiç bir vakit vazifi asliyesi olan asayişle iştigal edemezler. Asayiş meselesine memleketimizin jandarma teşkilâtı kifayet etmez ve edemeyecektir.

Binaenaleyh jandarmalardan böyle fevkalâde ve sureti mutlakada asayişin teminini beklemek doğru değildir. Yani onlardan semeresiz bir şey istemektir. Aynı zamanda jandarmanın bu günkü maişeti, idaresi de bu gibi vaziyeyi ifa etmeğe müşkülât ikamettedir. Bu jandarma kısmını bırakıyorum.

Kuvayı takibiyenin yapabileceği takibata gelince: Malûmu âlileridir ki alây, tabur, bölük gibi kuvvetler her hangi bir istikamete bir ormanı, bir mıntıkayı taharri etmek üzere sevk edilir, bölüklere istikamet verilir. Bir bölük veyahut bir tabur bir köyden kalkıyor alelade bir yolu, muayyen bir istikameti takip ederek bir yere vasıl oluyor. Akşam olunca tabii ya bir köyde kalacak veyahut bir ormanda, alelade bir asker ikameti suretiyle geceyi geçirecektir ve ertesi gün de bir caddeyi, yolu takip ederek gidecektir. Diğer birisi de bu suretle, yani pek açık bir surette eşkiyanın bir parça müteyakkız bulunmasıyla anlayabileceği şekilde kollar açık hareket ediyor, eşkiya haberdar oluyor. Belki biraz dikkatsizlik dolayısıyla bir yerde tesadüf ederse onu vurabilmek kalıyor. Yani askerın hareketi hiç bir vakit eşkiya hareketini tamamen ihata edebilecek bir şekilde değildir.

Sonra şimdiki kıtaatta genç ve daha ziyade ace mi ve müptedi zabıtlar vardır, asker dahi böyledir. Eşkiyayı takip etmek için maharetle, dikkatle, ihtisasla hareket lâzım olduğu gibi eşkiyaya tesadüf ettikten sonra eşkiyayı öldürebilmekte ikinci bir meseledir. Çünkü eşkiya daha mahir, daha müteyakkız ve hayatını ucuz satmak istemiyen adamlardan terakküp etmiştir. Binaenaleyh lâatetayin karşısına çıkacak bir kuvvet eşkiyayı öldüremez ve ortadan kaldıramaz. Kısa söylüyorum. Bunun için ne yapmak lâzımdır? Bu takip fevkalâde bir vaziyettir. Bunun için fevkalâde vaziyet almak, fevkalâde tedabir yapmak lâzımdır. Bu takibatın bir merkezi, mercii ve aleddevam sevk ve idare edecek bir mercii olmadığı anlaşılıyor. Halbuki mercisiz katiyen olamaz. Şu alelade kuvvetleri sevk ve idare edebilmek için mutlaka

onların başlarına işelerine, hareketlerine ve ahaliye karşı olan muamelelerine dikkat edecek ve eşkiyaya karşı vaki olacak harekâta nazaret etmek için merci ve âmir lâzımdır.

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — Efendim adam vardır.

ALİ BEY (Devamla) — Bunun da olmadığı anlaşılıyor. Şimdi bir defa bu eşkiyayı takip etmek için mütehasıs bir kuvvet ve mütehasıs zabitan lâzımdır ve sırf eşkiya takibine mahsus olmak üzere bir kuvvet lâzımdır. O kuvvetin yanında vaktiyle Rumelide, şurada burada çalışmış, bu işle istinas hâsil etmiş zabitan ve kumandanlar lâzım. Sonra: bu kuvvetleri iyi sevk ve idare edecek mahiyette bir heyet lâzımdır. Malûmu âlinizdir ki, mülkiye mercileri, askeri heyetleri takibat gibi hususâtı fevkalâdede yekdijerile anlayamazlar. Mutasarrıf bir tarafa çeker, jandarma bir tarafa hareket ettirir. Onun için jandarma başka türlü hareket ediyor. Onun için o mıntıkaya, memurini mülkiyesine ve memurini askeriyesine ve kuvayı takibiyesine hâkim olacak bir heyet lâzımdır, bunu ben böyle düşünüyorum. Jandarma ümerasından bir, memurini mülkiyeden, mütesarrıf rütbesinden veya kaymakam rütbesinden bir, askeriye den bir, ki üç kişilik bir katile heyeti teşkil etmeli. Fakat bunlar memleketin en namuskâr ve şayanı itimat ve ihtisası olan kimselerden ve uğraşabileceklerden teşkil edilmelidir.

HAMDİ BEY (Biga) — Bir mütehasıs ta Meclisten olursa (Sözü kesmeyin sesleri).

ALİ BEY (Devamla) — Bu üç kişi aynı salâhiyet ve aynı reye malik olmak üzere müstereken ve müttehiden sevk ve idare etmelidir. Meselâ Amasya'nın herhangi bir mıntikasından hareket eden kıtaatı sevk ve idare ederken Samsun'a bir emir vermek, Diyaribekir'e bir yere emir vermek... Yani bu üçü bir komisyon halinde tebliğ etmeli ve o makamlar ve o mıntıklar da bunların emirlerini kabul etmeli ve mukabil harekât yapmalı ve bunlar için de bir Divanı harp veyahut bir istiklâl mahkemesi lâzımdır. Onlar doğrudan doğruya oraya merbut olarak muamele kanuniyeyi yaptırma haddindedir.

Sonra bazı hususât hakkında oradan emir almalarıdır. Sonra bunlara lâzım gelen kuvveti vermek için şimdi Hükûmeti üç bin kişilik bir jandarma teşkilini istiyor. Bence üç bin kişilik jandarma yerine bir alây, üç taburdan yani yedişer yüz mevcutlu üç taburlu bir alay teşkil edilirse ve bu taburların birer bölüğü süvari miteralyöz filân verilme suretiyle, ya-

ni Erkânı harbiyei umumiyyeden veya Müdafaai milliyeden onun icabatına göre anlaşarak taburlar teşkil edilir ve bunların başında da en iyi mütehasıs bir alâı kumandanı lâzımdır, ki bu heyeti takibiyye merbut olarak onların emri altında bulunur. Bu heyeti takibiye isterse taburları bir araya toplatır; şiddetli takibat yapar, isterse mıntıkalara ayırır müte-kabilen karşılıklı harekât yaptırır ve o suretle eşkiyanın esaslı bir surette takibini icra eder.

Yoksa, başka suretle bu jandarma ile ve vasaiti saire ile Hükümetin bu işi başa çıkarabileceğine kani değildim. Ötedenberi dinliyorum ve ısrar ediyorum. Eğer Heyeti celileniz tensip ederse Hükümetin talebi Müdafaai Milliye Encümenine, Dahiliye Encümenine havale edilsin. Bu iki encümen birleşsinler, derhal esaslı bir teşkilât, şu arzettiğim şekilde veya ahvali mahalliyyeye mutabık bir şekilde bu zeminde bir teşkilât, yapsınlar. Fakat bu işe devam etmek şartıyla...

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — Dahiliye Vekili. Umum jandarma kumandanı gitti, bilmem ki ne oldu?

REFİK ŞEVKET BEY (Saruhan) — Efendim hepimizin yüreğini yakan bir pontüs meselesi vardır. Çok şükür ki bugün bu temamile açılmıştır. Fakat ihtisasa hepimiz kanaat getirdik ki, bu meselenin kökünden kalı meselesi temamile bir ihtisas meselesidir. Bu mesele ihtisas meselesi olduğuna göre, bunun kökünden koparılması ve lâzım gelen hususatı temin için, nitekim Ali Bey gibi mütahassıs zevatın mütalâalarına ihtiyaç vardır. Kim olabilir bu mütahassıslar? İdare memurluğunda bulunanlar, safahatı askeriyede bulunanlar ve yahut bu hususta mahallî vukufiyeti bulunanlara. Ali Beyin teklifi veçhile; ki gayet musiptir; salâhiyeti vasıa ile kumandan tayini lâzımdır ve tayin edelim. (Yeni baştan mı sadaları) Evet yeni baştan. Bu meselenin Dahiliye, Müdafaai Milliye encümenlerine havalesiyle, diğer mütehasıs olan zevatın da mütalâası alınsın. Dahiliye Vekili de bulunsun, onlar bir fikir elde ederek bize bir fikir versinler. Ona göre bir karar ittihaz edelim.

M. DURAK BEY (Erzurum) — Reis Bey, bugüne kadar bir şey yapılmamıştır. Bunları tamamiyle bırakıp yüz üstü geçeceğiz değil mi? Anlıyamıyorum, bu işi niçin bırakacağız? Müsebbipleri kimlerdir; hikmet nedir, sebep nedir? Anlayalım.

RAUF BEY (İcra Vekilleri Heyeti Reisi) (Sivas) — Efendim, Refik Şevket Bey arkadaşımız mevzuu müzakere olan Pontüs meselesinin encümenlere ha-

vale suretiyle hallini teklif ettiler. Bendeniz zannediyorum ki, Heyeti Celileniz meselei mezkûrenin esaslı bir surette hallini arzu ediyorsa, müzakereî âlinizi istima eden Müdafaai Milliye Vekili Paşa Hazretleri ile Dahiliye Vekili Beyefendi bir proje tertip etsinler, Hükümetçe düşünölsün. Bادهu Heyet Celilenize teklif edelim. (Hay hay, muvafık sesleri) Ondan sonra icabına bakarsınız. (Hayır sadaları)

ABDURAHMAN DURSUN BEY (Çorum) — Efendiler, Pontüs mesaili olanca netayici ve fecayii ile, bugün Meclisi Âlinizin malûmu oldu. Bu, Pontüs meselesi üzerinde herkes bildiğini ve hususiyle alâkadar olanlar gördüğünü burada arzi ve amik söylemeli, komisyonmu, her ne teşekkül edecek ise ondan sonra olmalıdır. Efendiler, pontüs meselesi bir kaç aydan beri en had bir şekle gelmiştir. İşte arkadaşlarımıza gelen mektuplar ve hususi istihbaratımıza nazaran; Çorum kısmen Amasya, Tokat, Samsun livaları ateşler içinde yanıyor. Yine bugün bir arkadaşımız meseleyi kurcalamamış olsaydı Tokat'ta bulunan mezun arkadaşlarımız bu meseleye dair bir ay evvel Hükümetin nazarı dikkatini celb edecek olan o şifreyi göndermemiş olsaydılar, ihtimal ki Meclisi Âli bir sene daha Pontüs meselesiyle alâkadar olmayacak ve bu mesele de daha müzmin bir halde gidecekti. Şimdiye kadar hadisei mezkûrenin halledilememesinin esbabı jandarmaya maaş verilememiş olduğundan, şöyle veya böyle olduğundan bahsedildi. Zannedersenem bu maaş verilememek meselesi beş, altı aylık bir meseledir. Halbuki iki sene evvel dolgun dolgun maaşlar verildiği, her türlü tahsisat ita edildiği halde yine pontüs meselesi halledilmedi. Çünkü hükümet bu mesele ile alâkadar olmadı. Hususiyle Dahiliye Vekâleti iki seneden beri memleketin asayişine lâkayittir. Yalnız hariçten olan vukuat Dahiliye Vekâletine ihbar edilir ve o ihbar ile bir malûmat peyda eder, dosyasına girer, işte o kadar... Cümlemizin malûmu âlileridir ki, yakın vakitlere kadar lânetle andığımız devri istibdatın, o devri istibdatın iki hassası var idi. Birisi adliyesi, diğeri de asayiş, ki bugün biz devri sabıkın adliyesini tesis etmek, devri sabıkın vücuda getirdiği asayiş hususundaki zihniyeti vücuda getirmek için, asırlar demeyeyim, senelere muhtacız. Yine devri sabıkta da memleketin en hücre bir mahallinde, âlelâde bir katil vücuda gelir, katli mezkûrdan merkez, mabeyin haberdar edilir, gün aşırı telgraflarla nasıl oldu, faili tutuldu mu, tutulmadı mı. Tutulmadı ise bir kaç güne kadar azliniz mukarrerdir, denilirdi. Bunun üzerine o mesele halledilinceye kadar jandarma zabitanı, mülkiye memurları o mıntakada katiyen

kasabada durmazlar, failin peşi sıra giderler ve yakalayınca kadar uğraşırlardı. Acaba şimdi gerek jandarma kuvvetimiz, gerekse mülkiye kudretimiz ve her ikisinin mercii olan Dahiliye Vekâleti bu gibi meseledeki memleketin mevcudiyeti, istikbaliyle alâkardır bu adı pontüs meselesi değildir; bu derece bir asabiyet göstermiyorsa da hiç olmazsa istatistikini yapmak için etrafta olan vukuattan haberdar oluyor mu? Yine bu kürsüden en salâhiyettar Dahiliye Vekili pontüs meselesini halledeceğim dedi, gitti, aylarca oralarda dolaştı. acaba ne yaptı?

HÂMÎT BEY (Trabzon) — Burada yaptım demişti ve beyanı itimat edilmişti.

DURSUN BEY (Devamla) — O Dahiliye Vekiline beyanı itimat edecek misiniz?.. (Edildi sadaları) Yine onun tayin etmiş olduğu memurları yerlerinde bırakacak mısınız?

HAMDÎ BEY (Tokat) — Onu bırakınız, burada mesele bitmiş demiştir.

DURSUN BEY (Devamla) — İdarei dahiliyemizde takip edeceğimiz zihniyet bu tarzda devam edecek olursa daha pek çok vekayii azime karşısında kalacağız, ki onun çok uzak olmadığına kaniim. İşte Kângırı hâdisesi. Efendiler rica ederim. Kângırı'ya iki üç saat mesafede yetmiş atlı bir eşkiya çetesi çıkıyor, yolcuları tehdit ediyor, saatlerce tutuyor. Bu üç dört günlük bir meseledir. Orada mutasarrıf yok mu, jandarma kuvveti yok mu?.. Bu yetmiş atlı nereden gelmiş ve kimlerdir ve kimlerin hesabına geziyorlar? Acaba Pontüsteki mesele ile bu yetmiş atlının bir alakası var mıdır, yok mudur?.. Bunlar anlaşılmalıdır ve bu hâdiseleri tekkik etmek mecburiyetindeyiz.

Bu mesele malum olduktan sonra meselenin sureti halline gelince: bu ne asker meselesidir, ne kuvvet meselesidir. Ancak bir idare ve zihniyet meselesidir. O idare, o zihniyet meselesidir ki iki seneden beri fena yollara gittik ve bu, eşkiyalara kudret ve kuvvet verdi. Eğer mebdeinde bu mesele ile ve ciddi bir surette alâkadar bulunsaydı ve vukuat baş gösteren yerlere de derhal ehemmiyetle kuvvetler sevk edilseydi, bundan sonra da köylerde rahat ve sakin bulunan ve sırf köyü muhafaza için bulunan 50 - 60 haneli bir köyde 3 - 5 silah o namuslu ahalinin elinden zorla alınmamış olmalıydı. İşte bunun neticesidir ki, dağlarda gezen ve köylere gelemeyen eşkiya, ahalinin silahı elinden aldıktan sonra köylere tecavüze başladı. Sonra köyler boştur, köyü müdafaaya kadir zükûr kuvvet kalmamıştır. Müsellâh, gayri müsellâh, kör, topal, fakir, genç, ihtiyar demedik hepsini topladık doldur-

duk, cepheye gönderdik. Köylerde altmışlık, yetmişlik bir kaç ihtiyar, sonra sabî ve sıbyandan başka kimse kalmadı. Köy açıktır. Değil 50 - 60 rum çetesi, 200 haneli her hangi bir köye müsellâh iki adam gelse o köyü yakar, yıkar gider. Nitekim ki böyle oluyor, Hükümet bu dahili asayişsizliğe bu derece lâkayit kalırken, öyle emin olsun, ki ve bunu bilsinki cephe de o nispette zayıflıyor. Bendenizin cephenin kuvvetini efradın adedeğinde değil, nefesine kemali itminan ile itimat eden ve gerisinde ailesini, çoluğunu, çocuğunu düşünmeyen ve çoluk çocuğunun köyünde emniyet ve rahat içinde yaşayacağına emin olan kuvvei müsellahadan kuvvet ve kudret beklerim. Halbuki askerler köylerde asker ailelerinin - ki hepsi asker ailesidir, hiç asker vermeyen hane yoktur - asayişin olmadığını, ailelerinin çocuklarının tehlikede olduğunu ve belki de tehlikeye düşmüş olduğunu biliyorlar. Rica ederim kuvvei maneviyesi bu derece endişe içerisinde bulunan bir askerden ne beklersiniz? Gözü daima arkadadır. Önündeki düşmanı görmez. Binaenaleyh asayiş meselesi cephe meselesidir. Biz dahili asayiş ne derece temine muvaffak olursak, ne derece inzibat altına alırsak o derece cepheyi kuvvetlendirmiş oluruz. Efendiler, yine bu asayiş meselesidir ki Hükümeti milliyemizin mevcudiyet ve vakası meselesidir. Bugün pontüs meselesi diyoruz, olabilir ki bu mesele arkadaşlarımızdan bazılarının ima etmiş olduğu vehile, daha başka hadiselerle ihtilâl eder ve başa çıkmayacağınız anarşiler husule gelir. Pontüs meselesi Sivas vilâyetinin cenup cihetlerine sirayet ettiği gün sizi pek büyük, içinden çıkamayacağınız hadisatı dahiliye karşılayacaktır. Mintakai mezkûreye de elli altmış kilometre kalmıştır. Oraya geçti mi başka şerh alacaktır. Çünkü Meclisi Âliniz bugüne kadar bile Koçgiri hadisesinin esbap ve mahiyetine vakıf değildir. O görüldüğü gibi basit bir mesele değildir. Meselei mezkûrenin derinliğine nüfuz edilmemiştir ve elanda bilinmiyor.

MEHMET VEHBİ EFENDİ (Konya) — Dursun Bey tahkik memurları gönderdik rapor verecekler, okuruz.

DURSUN BEY (Devamla) — Memlekette asayiş meselesini halledebilmek için bendeniz açık söyleyim - bugün Anadolu'nun son vaziyetidir, bu hali ve bu vaziyeti tutabilirsek yaşayacağız ve bunu tutmak için de son derece çalışacağız. Bu, Hükümet meselesidir. Bunun içinde memlekette milletin ruhu ile muvafık bir kuvvet bir Hükümet vücuda getirirseniz bu halledilmez bir mesele değildir. Bu ne komisyon meselesidir, ne de asker meselesidir. Esaslı bir Hükümet,

halka istinat eden bir Hükümet ve halka yeddi şefkatini uzatıp onu okşayan; zalim şeklinde değil; şefkatkâr bir şekilde okşayan bir Hükümet vücuda getirirseniz bu mesele hallolur ve siz de burada yaşar ve ilelebet tarihin şükranına mazhar olursunuz. Aksi halde tehlike yakındır, yani uzak değildir. Son maruzatım budur efendim.

HASAN BEY (Trabzon) — İzah ediniz, ki anlayalım.

DURŞUN BEY (Çorum) — İki senelik hâdisatı takip ve tetkik ederseniz anlamış olursunuz.

REFET PAŞA (İzmir) — Bendenizden evvel söz söyleyen arkadaşlarımın fikirlerine iştirak ederim. Asayiş dahiliye meselesi cephe meselesinin esasıdır. Bendeniz Dahiliye Vekili iken de burada söylemişim. Cephede firar olursa, mesul, cephe kumandanı değil, Müdafaa-i Milliye Vekili değil, Başkumandan değil, benim demiştim. Çünkü cephede askeri bağlamak hiç bir kumandanın, hiç bir zabıtın kârı değildir. Şimdi ki muharebeler insanları zincirlemekle olmaz. Elverir ki nefer, geride hükümetin kuvvet ve kudretini bilsin ve geride yaşayamayacağını, yakalanacağını anlayarak ileriye gitsin ve elverir ki ilerideki nefer; geride bulunan ailesinin ırz ve namusunun, can ve malının masun olduğunu bilsin ve orada dursun ve geniş bir kalp ve vicdanla orada uğraşsın. Eğer neferin buna itikadı bulunmaz ve dahilde de asayiş olmazsa cephede kuvvet kalmaz, olmaz ve bu noktai nardan mesul olan yalnız ve yalnız Dahiliye Vekâletidir.

Beyefendiler; orta yerde mevzu bahis olan mesele yalnız Pontüs meselesi değildir. Memleketin baştan aşağı asayiş meselesidir. Pontüs meselesi alelade hallolunacak bir meseledir. Evvelki gün burnunuzun dibinde Kângırî'dan buraya gelen yolcular soyulmuştur. Bendeniz iki defa Dahiliye Vekilliği ettim ve aynı zamanda İstanbul'da Umum Jandarma Kumandanlığında da bulundum. Şimdi Umum Jandarma Kumandanlığı makamını ihraz eden zat ve onun etrafındaki Heyeti Vekile bendenizin emrinde idi. Umum Jandarma Kumandanlığında olan muamelâtı tamamıyla bilirim. Bu efendiler yazıcıdırlar ve yazıcıdan başka bir şey değildirler. Otururlar, yazarlar, yazarlar. Telgraf çekerler çekerler. Nihayet sıkıldıkları zaman da bir lâyiha yaparlar, ne dersiniz? Bir lâyihai kanuniye, bir bütçe. 3 000 jandarma isterler, bilmem ne kadar para. Bilirler ki siz ne üç bin jandarma verirsiniz ve ne de... Onları yazım kaydederler.

OSMAN BEY (Kayseri) — Sen de yapamadın.

REFET PAŞA (Devamla) — Bu üç bin jandarmayı verseniz, ki bunlar bir defa altı aydan evvel

toplanamaz, giydirilemez, sevk edilemez ve bu efradı idare edecek zabıt bulunamaz. Aynı zamanda jandarma eysafını haiz üç bin kişi de bulunamaz. Bugünkü açılan mekteplerden üç bin jandarma değil, ancak üç jandarma çıkıyor. Bu kolay bir şey değildir ve efendiler bu meselenin üç bin jandarma ile hallolunacağını kabul ederseniz Pontüs meselesi altı ay daha uyumuştur. Beyefendiler, Pontüs meselesi bir buçuk seneden beri vardı ve efendiler Pontüs meselesi harbi umuminin ikinci veya üçüncü senesinde hadis olmuştur ve ihdas edenler de - burada yabancı kimse yoktur, ben pontüs te bulundum ve bizzat çalıştım, bunu burada söylemek kendimi methetmek için değildir - bunu ihdas edenler Türk hristiyanlar değildir. Filhakika orada patrikhanenin, şunun bunun eli vardır. Fakat daha büyük âmil bizim elimizde olmuştur. Efendiler, orada benim ihraz ettiğim mevkiide bulunan zat bu işin en büyük âmili olmuştur. Çalmak, çırpamak, irza geçmek için her şey yapılmıştır. Bu mesele İstanbul zamanına aittir. Bizim zamanımıza ait değildir.

Sonra beyefendiler mütarekeyi müteakip umum jandarma kumandanı olduğum zaman iki meselenin karşısında idim. Birisi, Balıkesir, Bandırma meselesi, diğeri de pontüs meselesidir. Balıkesir, Bandırma meselesi için gittim, hallettim. Pontüs meselesini halletmeğe hayatım müsait olmadı, çekildim. Fakat bilâhare kolordu kumandanı olarak oraya gittiğimde gördüm ki, yevmiye Sivas'tan, Samsun'dan Kavak'a giden cadde üzerinde asgari 40 kişi soyuluyordu. Samsun mebusları buradadırlar, bilirler. Orada kaldığım 40-45 gün zarfında ittihaz olunan tedabir sayesinde o yol üzerinde bir tek vukuat olmamağa başladı ve etrafta da aynı zamanda vukuat kesildi ve beyefendiler, bu hal bir sene devam etti. Bir sene zarfında orada bir hadise olmadı.

Şimdi pontüs meselesini bu haliyle uyudu diye bırakmak doğru mu idi? Hayır bırakmak lazım değildir ve doğru değildir ve nasıl ki ben orada istifa edeceğim gün halli katiye adım atacaktım. Fakat vaziyet mani oldu, oradan ayrıldım yapamadım. Fakat halletmek mutlaka lâzım idi, ama yapamadım. Zira vaziyet müsait değildir. Öpemiyeceğin eli kes derler. Kesmeğe karar verdiğin zamanda da tamamıyla kes derler. Biz kâfi kuvvetle meseleyi halletmedik, işin içine gayri kâfi kuvvetlerle girdik ve gayri kâfi kuvvetle hareket ettik. Uyur yılanın kuyruğuna basdık ve uyandırdık ve sonra nihayet günün birinde Dahiliye Vekili ve Umum Jandarma Kumandanı oraya gitti. Ercidi-

ler, zannediyorum, buradaki izahatı benden iyi bilirsiniz fakat bu izahat hiç te doğru çıkmadı ve bu işi ben altı ay evvel biliyordum. Fakat vaziyet kendi kendine tavazzuh etsin diye sesimi çıkarmadım. Orada maatteessüf Dahiliye Vekilinin bulunduğu müddetçe yedi şahıs öldürülmüştür. Bunda Dahiliye Vekili mücrim değildir. Dahiliye Vekili aldığı tedbirleri tetkik etseydi bu hataya düşmezdi. Dahiliye Vekili aldığı raporları buraya getirmiştir ve lüzum görmemiştir ki acaba bu raporlar bedbinane midir, ve yine tasdik lâzım mıdır, değil midir diye tetkike hacet görmemişlerdir. İşte onun hatası bundan ibarettir.

BİR MEBUS BEY — Zaten bundan kendisi mesuldur.

REFET PAŞA (Devamla) — Ve o gündən bu güne kadar vekayi tevali edip gidiyor.

Şimdi beyefendiler; altı aydan yahut sekiz aydan beri yeni bir değişiklik görmedim. Daha altı ay bu halin devamı muvafık mı değil mi? Buna siz hükmedersiniz. Mesele iyi değildir, mesele çirkindir ve mesele her gün daha ziyade büyüyor. Mesele gerilere sirayet ve intikal ediyor ve orası yalnız Pontüslüğü hiristiyancılar için değil, müslümanlar için de şurîş yuvası oluyor. Oradan intişar eden yeni kollar öteyi beriye fesada götürüyor. Üç bin jandarma ile bu meselenin hallolunup olunmayacağını münakaşa etmiyorum. Zira ne vakit tensip olunacağını ve ne vakit toplanacağını bir türlü düşünemiyorum. Aynı zamanda ben bu üç bin jandarmanın ne suretle istihdam edileceğini de biliyorum. Zira umum kumandanlığıma kadar jandarmalık etmiş bir kimseyim ve bittabi bu mevzuda herkesten ziyade hakkı kelama malik bir kimseyim. Onun için diyebilirim ki bu kuvvetin üçü oraya gidecek, dördü beriye gidecek, diğeri kaymakamın evine hizmetçi... Ondan sonra da mesele hallolunmayacak ve bu üç bin jandarma da arada gidecek. Eğer bunların defterlerine bakarsanız aynı meseleyi görürsünüz (Çaresi sesleri) Çaresi beyefendiler, yine benden evvel söz söyleyen hatibe iştirâk edemeyeceğim. Bu bir idare meselesidir. Kuvvet ben ce ikinci derecede âmildir. Belki bu adamlar silâh patlatılmadan aşağı indirilebilirler ve belki aşağı indirildikten sonra ifna da edilebilirler. Fakat bu da doğru değildir. Onun için benden evvel söz söyleyen arkadaşımın yalnız bir fikrine iştirak edemeyeceğim. Bu da yalnız kumanda, iştirak kabul etmez. Böyle Ali Bey arkadaşımızın dediği gibi bir asker, bir mülkiye memuru, bir adliye memurundan müteşekkil bir heyet tarafından idare edilsin, deniyorki

bu doğru değildir. Zira arzettiğim gibi; kumanda iştirak kabul etmez. Kumandada vahdet icabeder. Başkumandanlık kanununda da bağırımtım ve kavga öyle nezaketle yürütmez, kavga deli bir pençe ile olur demiştim. Onun için ister askerden gönderin, ister mülkiye idare kısmından gönderin bu mesele de asıl iş bir hâkim ve kuvvetli bir el, kuvvetli bir zihniyet ve tamamen haizi itimat bir şahsiyettir. Eğer haizi itimat bir şahsiyet göndermezseniz arkasından üç gün sonra kuyu kazacaksınız ve burada bir İstiklâl Mahkemesi hazırlayacaksınız. Onun için adam akıllı itimat ediniz ve içerden ve dışardan bir arkadaş bulunuz. Rütbesine, kıdemine bakmayın, sivil olsun, asker olsun, ne olursa olsun. Eğer askerden korkarsanız idare memurlarından olsun; bir adam bulun, oraya gönderiniz ve onu yalnız bir yere değil, neresini tedip ve islâh etmek istiyorsanız o menatığın hududunu çiziniz. Meselâ Amasya Samsun, Tokat sancakları gibi isyan ocağı olan bu üç yerine idarei mülkiye ve askeriyesini bu şahsiyetin eline veriniz ve aynı zamanda asayişe talluk eden idarei mülkiye ve askeriyeyi de tamamen o şahsiyetin eline veriniz. Beyefendiler, yaptığım işi işleri söylemek istediğim gibi, yaptığım fenalıkları da söylemek isterim. Benim bu memlekete yaptığım fenalık şudur, ki o da, vaktiyle vilâyetler vardı. Bu vilâyet ne için vilâyet olmuş, ben bunu anıyamadım. Dahiliye Vekili olduğum zamanda düşündüm ki, eğer biz İsparta'yı Konya'dan ayırıp başka yere verelim dersek Konyalılar kavga edecek. Onun için her sancağı müstakil yapmak prensibini takip ettim. Maksadım evvela her sancağı müstakil yaptıktan sonra, makul bir tarzda bunları birleştirerek yeniden büyük vilâyetler tanzim etmek idi. Basmı yaptık, fakat nihayetini getiremedik. Günün birinde buraya bir kanun ile geldim, çabuk dediniz hemen getirdim. Bilmiyorum ben de ne oldum, buradan bir yere gittim, bilmem nereye gittim. Bu suretle Müfettişi Umumilik Kanunu kaldı. Efendiler böyle bizim memleketimiz buradan idare edilemez ve bahusus bizde her şey vardır. Fakat Dahiliye Vekâletini yapacak adam yoktur. Bunların içinde bittabi ben de dahilim. Çünkü ben de iki defa yaptım. Binaenaleyh, Dahiliye Vekâletini ihraz eden zevat bana hiç darılmazlar. Zira ilk defa kendimden bahsediyorum. Onun için ben Van'ı bilmiyorum, ben Bidlis'i bilmiyorum, ben Harput'u bilmiyorum, gitmedim. Benim bilmediğim yer için benden nasıl fikir istersiniz? Bu, herhangi bir kimsenin bir doktora gidip de ben hastayım bana ilâç verin demesine

benzer. Halbuki doktor benim hastalığının ne olduğunu ne bilsin.

Şimdi efendiler, Samsun, Tokat, Amasya sancaklarının idareî mülkiye ve askeriyesinin bir ele verilmesinden bahsettiğim için bu meseleyi mevzubahis ediyorum. Bence mesele pontüs meselesi değildir. Memleketin baştan aşağı yıkılan ve berbat olan asayiş umumisidir. Bugün bir tarafa adım atamazsınız. Asayiş o kadar berbattır. Fakat Dahiliye Vekâleti ben bu işi buradan idare ederim derse hata eder. Siz bir ayak evvel memleketin muhtaç olduğu Müfettişi Umumilik kanununu kabul edin, taksimatını yapın. Memleketin kendine mahsus mıntakalarını ayırın. Meselâ Samsun, Tokat, Sivas, Çorum ve havalisinde, her nasıl taksimat yapacaksınız, bugün elinizde bir müfettiş bulunmuş olsaydı bu iş böyle olmazdı ve zaten o adam jandarmasını, polisini toplar ve teknil etrafın kuvvetlerini celp ve cemedir. Herhangi bir hedefe doğru kuvvetli bir yumruk indirir ve bu işi bizden evvel görür. Biz ise buracı ne yapalım diye düşünüyoruz. Hastalığı bilen var mı? Yoldan gelip geçen bir kaç arkadaş vaziyeti görüp bize telgraf çekiyor. Yani Samsun'dan geçerken yolda onları görüyor. Buna binayı efkâr ederek, burada karar verebilmek mümkün müdür? Tbalidir ki değildir. Esas itibariyle memleketin asayiş umumiyesini memleketin, hükümetin kuvvetini, kudretini ve hâkimiyetini temin etmek isterseniz müfettişi umumilik kanununu nazarı dikkate alınız. O kanun berbat olabilir. O kanunun kimin tarafından yapıldığını münakaşa etmeyiniz. Mesele o kanunun filan zat tarafından yapılması değildir. Varsın o kanun yapılsın. Bir şey arzedeğim ki geçen defada - bunun için bozulmuş idi - müfettişi umumilik veya vali umumilik, ki bu tabiri kabul ederseniz daha doğru olur. Fakat vali umumiliği içimizden mi yapalım diye düşünülmüş ve bunun için bu kanun şimdiye kadar tehhür etmiştir. Bu bir idare memurluğudur. Nitekim orduların kumandasını lâlattayın birisine vermediğimiz gibi, onlardan daha büyük olan umumî vilâyetlerin kumandasını ve idaresini dahî şunun bunun eline veremeyiz. Hepimiz müsaviyiz; amenna. Fakat hakta müsaviyiz. Ben nasıl hukuki sahada hukuk tahsil etmiş bir kimse ile iddiayı müsavat edebilirim, ki benim hukukta hiçbir malumatım yoktur. Bittabi böyle bir iddia abestir. Şimdi onu da nazarı dikkate alalım ve memleketi şeyden kurtaralım. Ondan sonra bugün için ise onları yapıncıya kadar zaman geçirmemek için, oraya bir adam bulun ve gönderin? Oraya gitsin; askeri ve mül-

ki idareyi eline alsın. Ona vasi salâhiyet verin ve kendisine itimat edin. Bu adam orada hemen işe başlasın.

Kuvvet meselesine gelince; oradaki iş üç bin kişilik nefer ile, belki bir fırka ile görülebilir ve belki de bir tabur ile de olabilir. Bin nefer dahî bu iş için kâfidir. Biz Rumeli'de çok vaziyetler gördük.

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — Paşam bunların hepsi vardı ve kuvvet de vardı. Hatta 20 bin kişilik bir kuvvet dahî vardı.

REFET PAŞA (Devamla) — Evet, fakat maatteessüf takip edilemedi. Her şey ehline verilmelidir, naehline değil.

HAMDİ BEY (Amasya) — Zatı âliniz Samsun'da, Tokat'ta, Amasya'da bulundunuz ve bu meseleye vakıfsınız ve millet bugün bu işin hallini arzu ediyor. Rica ederim bu meseleyi siz kabul ediniz. Bu milletin hayatî meselesidir. (Bravo sesleri)

HÜSEYİN BEY (Elâziz) — Reis Efendi Hazretleri bir takririm vardır. Onu lütfen okuyunuz. çok rica ederim.

REFET PAŞA (Devamla) — Teveccühünüze çok teşekkür ederim. Fakat ben çok hastayım.

YAHYA GELİP BEY (Kırşehir) — Tebdilhava olur Paşa Hazretleri.

REFET PAŞA (Devamla) — Müsaade buyurunuz sözümü ikmal edeyim.

MAZHAR MÜFİT BEY (Hakkâri) — Hastalığınız burada boş durduğunuzdandır. (Doğru sadaları), (Kabul buyurunuz.

REFET PAŞA (Devamla) — Müsaade buyurun beyefendiler; üç bin asker mi lâzımdır, jandarma mı lâzımdır? Bu ancak orada bulunup vaziyeti görmekle olur.

Beyefendiler ben Dahiliye Vekili beye başka bir sual irat edeceğim. Dahiliye Vekili Bey bütçesini yaptıktan sonra Pontüs için üç bin jandarma lâzım olduğunu hissetmiş ve yeniden bir bütçeye fevkalâde tahsisat konması talebinde bulunmuştur. Pontüs meselesi çikalı, bütçe çikalı ne kadardır? Bir buçuk seneden beri devam eden Pontüs meselesinin lüzumu hallini, çarei hallini.. Vekili hazır beye söyleyemiyorum çünkü daha dün geldi ve yarın gidecektir. Vekil beyin şahsını murat etmiyorum. Vekil bey esasen dün geldi, ihtimalki vekilül vekildir, yarın gidecektir. Fakat orada bulunan kumandanlar, memurlar bu alâkadar olan insanların yüzünden şimdiye kadar bu işi halledemiyoruz. Bize top gönderin, bize para gönderin.

Biz de bunları gönderdiğimiz halde bir şey yapamıyoruz, biz aciziz iş yapamıyoruz, dediler mi? Hayır öyle demeyipte bu gün 100 - 500 kişi, yarın 300 kişi öldürdük, bu kadar kişi kestik diye bizi işgal ettilerse, bu adamı yakalayınız, ne için yalan söylemiştir, neye Heyeti Celilenizi işgal etmiştir?

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — İtimat reyî almak için bunlar söylenmiştir. (Beyaz rey almak için sesleri) (Gürültüler)

REFET PAŞA (Devamla) — Bu işle alâkadar ve meşgul olan kimseler var ise ne için onlar bizi işgal etmişler? Bizden şimdiye kadar bir şey istediler mi, yoksa şimdiye kadar bize uzun boylu haberlerle Hükûmetin tebliği resmilerinden, takibettim her gün astılar, her gün kestiler. Ne bitmez tükenmez adam varmış ve bu adam parasız bir şey yapamaz, oraya gidecek adama para ister, para ister, para ister... Parayı her şey için ister ve havale değil, boş havale değildir. Oraya gitmek için para ister, maddî para ister. Daha buradan çıkmazdan evvel bankaya onun hesabına 50 - 100 bin lira avans koymalı ve havalesi olmalıdır ve oraya gittikten sonra Tiflis'teki Hariciye mümessili gibi, öteden beriden para bulmak ile uğraşmasın. O zâta çok rica ederim, her kim ise ister hariçten, ister Meclisten olsun, parayı bankada görmeden adımını atmasın.

HASAN FEHMİ BEY (Maliye Vekili) (Gümüşhane) — Paşa Hazretleri kürsüden ifade ettiğim rakam Düyunu umumiyyeden, rejiden, rüsumat varidatından, mal sandıklarının cibayetinden verilen paradan başka nakten verilen paradır, hakiki paradır, havale değildir. 389 bin küsur liradır, marttan beri.

REFET PAŞA (Devamla) — Benim, söylediğim sahte havale meselesi Maliye Vekiline ait değildir. Havaleden bahsolunduğu için havale değil, paradır dedim. Sonra bu gibi işlerde tahsisatı mesture kullanılır. Beyefendiler, geçen gün burada tahsisatı mesture için münazaa ettiler. Birisi gelip de benden beş lira mükâfat aldıktan sonra ve benden senet aldıktan sonra bu suretle eşkiyanın mükâfatını kestirmek istemem. Gidecek adama tahsisatı mestureden para veriniz. Ne yapın yapın, takviye edin, meseleyi halletsin. Orada bu kuvvetini de bulur. Bence bu kuvvet az bir şey değildir., fakat çok da değildir. İcap ederse daha fazla kuvvet almalı, böyle üç bin kişi ile bu meselenin hallolunacağına aldanmamalı. Oraya evvelâ salâhiyeti vasia ile bir adam göndermeli, ondan sonra müfettişi umumilik kanununa bir netice vermeli. Çünkü memleket baştan aşağı karışıklık içerisindedir ve mesele gittikçe artıyor arkadaşlar.

ALİ BEY (Karahisarısahip) — Efendim, Paşa Hazretleri kumanda iştirak kabul etmez, bir heyetle takibat icra edilemez, dediler. Heyeti takibiyeden maksat bütün pontüs havalisinde olan malûmatı toplamak ve o malûmat dairesinde kuvayi takibiyeye bir istikamet vermektir ve böyle bir heyete ihtiyacı ka-tiye vardır. Çünkü kumandan da nasıl olsa maiyetinde bir çok zabitan filân heyetler toplamak mecburiyetindedir. Ondan başka heyet, daima herkesin nazârında münezzehten kalmak için heyet lâzımdır. Çünkü görüyorsunuz, daima bu bapta söz oluyor. Bir kumandan olacak olursa Nurettin Paşayı temsil edecek-tir, aynı şeraiti haiz olacaktır. (Bravo sesleri)

REFET PAŞA (İzmir) — Efendim, bu meselede benim söylemek istediğim söz gayet basittir. Askerlik hiç bir vakit iştirak kabul etmez. Başta kumanda bir olur. Onun maiyetinde istihbara heyeti de olur. mukarrerat heyetleri olur. müşavir olur. Her şey bulunabilir. Yalnız bir değil, daha başka bir çok insanlar bulunur. Fakat muhtelif insanların muhtelif kanaatları içerisinde harekete geçmek meselesine gelince: bu tehlikeli bir şeydir.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Trabzon) — Efendiler bir çok saatten beri bu kürsüden pek acı hadisattan bahsediliyor ve bittabi biz bunlardan müteessir oluyoruz. Bendenizden evvel söz söyleyen arkadaşlar bu meselenin pontüs meselesi değil, umumî asayiş meselesi olduğunu söylediler ve umumumuzun hiç bir sadayı itiraz yükselmedi ve demek kabul edildi ki, memlekette asayiş yoktur. Binaenaleyh, bu feci hal karşısında arkadaşlarımızın vicdanen müteessir olduğu ve muazzep olduğu kadar bendeniz de müteessir ve muazzebim. Yalnız memnun olduğum bir cihet varsa iki gün, iki gece burada uğraşıp söylediğim zihniyet meselesi ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı bendeniz müteşekkirim. Beyefendiler; yangın başladıktan sonra o yangını söndürmek lâzımdır. Eşyasını vesairesini araştırmak ikinci meseledir. Bunu ben kabul ediyorum. Fakat aynı zamanda esbap ve avamil itibariyle söz söylenmeyecek olursa aynı hataya düşmemizin ihtimali ağıleptir. Beyefendiler, en salâhiyattar olan zat bu kürsüden demiştir ki; lâzım gelen tedabir bitmiş, aklıktan ölmek üzeredirler ve pek az zamanda ele geç-erler. Bendeniz de ne zaman biter diye sormuştum.

ÖMER LÜTFİ BEY (Karahisarısahip) — Müdafaa edildi, beyaz kazandı.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Müsaade buyurunuz efendim, böyle dediği halde, bugün görüyoruz ki, daha bu işin mebbeindeyiz ve daha feci bir şe-

kilde. Bu mesele yalnız pontüs sahasında değil, daha başka sahalara doğru da gitmektedir. Sonra şurada Maliye Vekili Beyin gayet açık söylediği veçhile gönderdiğiniz, munzam bütçe dahilinde bulunan masraflın haricinde nakit olarak da 390 bin lira para sarfedilmiştir. Bu da heder olmuştur. Netice ne olmuştur? Sıfır. Neticede o arkadaşımız burada itimat reyini almıştır. Söylemekten maksat efendiler, bu tarzda bir zihniyet devam edecek olursa, o gün bir ay sonra Trabzon'da da aynı hal vukubulacaktır. Cebimde mektuplar vardır. Fakat zamanı değildir. Maatteessüf okuyamayacağım. Çünkü arkadaşlarımdan, mebuslardandır. Hepiniz bilirsiniz orada vukubulan bir katil münasebetiyle buraya çekilen telgrafları. Bir çok arkadaşlar okumuştur. Hafız Mehmet Bey müddebbir bir arkadaşdır, namuslu bir zattır. Kendileri de şöyle ithamatta bulunmuştur ve demiştir ki; bunun önünü almazsalar sonu vahimdir. Trabzonlular vazifelerini kendileri yapmak istiyorlar. Fakat Hükümet vazifesini yapsın, dediler. Fakat efendiler ne olmuştur? Trabzon'daki hadiseleri çıkaran zihniyetin tesiriyle vaktiyle Trabzon'da kuvvayı milliyeye hizmet eden adamlardan bir çoğu dağlara çekilmiş, neticeyi beklemekteler. intizar vaziyetindedirler. Sonra Rizeli mebuslara soruyorum, Mataracı Mehmet denilen adam bugün nerededir? Dağdadır. Bugün şehre inmemektedir. Çünkü Yahya Kaptan öldürüldüğü gibi, sonra Tarsus'ta bulunan Rıza öldürüldüğü gibi kendisinin de öldürüleceğine kani olmuş. Bu bir zihniyet icabatından sistematik bir hareket olduğuna kanidirler ve kendisini korumak için yanındaki adamları almış köyünde oturmuş, şehre inememiş dediler. Sonra Trabzon'da efendiler, rica ederim, Topçu parkı ile kışla arasındaki karakolun arasında üç adam öldürülüyor ve her birisinin üzerinde on bin lira bulunuyor. O vakitten beri iki ay geçtiği halde elan bir netice elde edilememiştir. Bu ne demektir efendiler? Bunu gören halk...

ZİYA HURŞİT BEY (Lâzistan) — Asker elbiseli ve maskeli adamlar, vurmuşlardır, vuranlar gözlerini mendil ile kapatmışlar.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Müsaade buyurun efendim, halk bu tarzda feci bir cinayet yapanları değil yakalamak, ufacak bir iz bile elde edilemediğini görüyor. Maatteessüf şimdi yeni bir usul müdür nedir. Adana'da da birisini öldürmüşler, katil diye oğlunu tutmuşlar. Burada da birisini öldürmüşler. Sen öldürdün diye evladı maneviyesini tutmuşlar. Şimdi tahkikatı taglik ve işgal etmek için başka bir yoldan gitmek moda mıdır bilmem?

DR. TEVFIK RÜŞTÜ BEY (Menteşe) — Heyetiniz ne yapıyor?

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Heyetin ne yaptığını biliyorum.

MEHMET ŞÜKRÜ BEY (Karahisarısahip) — Tahkikat vukuf ve kifayet meselesidir.

ALİ ŞÜKRÜ BEY (Devamla) — Müsaade buyurunuz efendiler, bugün benim korktuğum pontüs meselesi, malûm bir meseledir. Fakat bu meselede hükümetin aczini görenler başka yerde başka mesail çıkarmak isterler ev belki muvaffak da olabilirler. Şimdiye kadar söylemiyordum. Fakat bendeniz inanmıyorum. Nereden isyan çıkarsa hükümetin idaresizliğinden çıkar diyorlardı. Buna inanmıyordum. Fakat bu seferki Trabzon meselesinde buna kanaat getirdim. Eğer Trabzon ahalisinin dirayeti, metaneti olmasa; eğer Trabzon ahalisinin şu Meclisin bir iş göreceğine kanaati olmasaydı efendiler Trabzon bugün kana boyanmıştı, yapılan idaresizlikler yüzünden. Fakat elhamdulillah Trabzonlular müdebbirdir, durendiştir. Aynı zamanda Trabzon meselesi hakkında müteaddit telgraflarıyla diyorlar ki : Büyük Millet Meclisine itimadı tammımız vardır, her şeyi kemali adalette tahkik edip hakikatı meydana çıkaracaktır ve bu hale intizar ediyorlar ve onun için sükûnetle ve herkes muhterizane ve ihtiyatkârane duruyorlar ve Trabzon'dan çekilenler bir kaç kişi değildir, beş on kişidir. Bunlar da şu işin temelini kuranlardır.

Şimdi efendim, zannediyorum ki, bu mesele hakkında fazla söylenecek söz yoktur. Zihniyeti idare bir kere anlaşılmalıdır. Biz hâlâ ötedenberi şikâyet etmekte olduğumuz kırtasiyecilikle vakit geçirmekteyiz. Hiç bir Vekâlet hakkıyla vazifesini düşünüp ifa etmiyor. Eline gelen evrakı havale ile vazifesini bitmiş addediyor. Binaenaleyh evvelâ bu zihniyeti kaldıralım ve sonra Refet Paşa Hazretlerinin teklif ettiği müfettişi umumilik kanunu yapaalım. Bugünkü âcil işi görebilmek için de benim aklıma gelen tedbir, ahalinin elinden silahlarını almak değil, bilakis ahaliye silâh vermektir. Efendiler; ahaliyi koruyamıyorsunuz, ahalinin evini yakırıyorsunuz, ahalinin ırzını; namusunu müdafaa edemiyorsunuz ve gûya nüfuz, yalnız onlar hakkında carı imiş gibi, ellerindeki iki üç çakıyı da alıyorsunuz ve binaenaleyh ahali kendisini müdafaa edemiyor. Siz herhangi bir kuvvet ihzar edeniz ediniz ve ne gibi islâhat yaparsanız yapınız her halü kârda sizin kuvvetiniz o kadar sahayı ihata edecek derecede ve tamamıyla iş görececek bir halde ve mahiyette olamaz. Bu, tabû, zamanla hâsıl olacaktır.

Siz ahaliye silâh vermelisiniz ki, bu köyün yanından kaçan eşkiya öteki köyün yanında da duramayacağını anlamalıdır. Köylünün ve ahalinin elinde silâh bulunmalı ve köyünün yanından veya ötesinden geçecek olan eşkiyayı silâhı sayesinde oradan geçirmemelidir.

Eşkiya her tarafta mevcut böyle bir tedbire kani olursa, belki teslimi nefseder. Binaenaleyh bendenizce eğer Hükûmetin elinde ahaliye tevzi edecek silâh yoksa, serbest bıraksınlar, ahali silâh bulur alır. Fakat Hükûmetin elinden bu silâhı almayacağına emin olmalıdır, ahaliye bu emniyeti vermelidir ve ahali de silâhlanmalıdır. Efendiler, biliyorsunuz ki Nirisantos Pontüscülerin, Pontüs hükûmeti hayalîyesinin reisi idi ve asılmıştı ve Trabzon'da idi. Fakat Trabzon'da ayağa kalkıpta bir rol oynayamamışlardı. Çünkü Müslüman halk tepeden tırnağa kadar müsellâh idi. Binaenaleyh ahaliye silâh toplayacağımıza ahaliye silâh tevzi edelim. Taki bir taraftan Hükûmet takibatını yaparken diğer taraftan ahali de lâzım gelen muaveneti yapsın. Bu itibarla bugünkü âcil vaziyete çare bulmak için bendeniz de Paşa Hazretlerinin teklifine iştirak ediyorum. Bu havaliye salâhiyeti vasia ile bir zat gönderilmelidir ve fenalığın önüne bir an evvel geçmelidir. Fakat aynı zamanda bizi ve makamı saireyi yalan yanlış havadislerle oyalayanlar ve milletin hiç olmazsa yarım milyon lirasını bu yolda heba ederek çok kan dökülmesine sebebiyet verenler de herhalde mesul olmalıdır. Eğer bunu aramaz isek biz de vazifemizi ifa etmemiş oluruz.

BASRÎ BEY (Karesi) — Efendim, mesele zannedirim ki oldukça tavazzuh etti. Bu meseleyi bugün de iyi bir neticeye raptetmeden bırakacak olursak, saatlerden beri devam eden mesaimiz yine heder olmuş olacaktır. Onun için rica ederim, bu mesele ne suretle halledilecekse behemahal bugün neticelensin.

Bendeniz, şimdiye kadar söz söyleyen rüfekâyı kiramdan, yalnız bazılarının fikirlerine iştirak edeceğim. Vakıa Refik Şevket Bey bu meselenin bir salâ-

hiyet ve ihtisas meselesi olduğunu söylediler. Bu hususta bizim salâhiyetimiz ve ihtisasımız yok ise de, Refet Paşa Hazretlerinin beyan buyurdıkları bir muntakada bulunmak itibarıyla ve bir çok meşhudatımız olduğu cihetle, onlara istinaden, burada bazı maruzatta bulunacağım.

Dahiliye Vekili Beyefendi Pontüs teşkilâtını tenkil etmek üzere emirleri altında bir fırka bulunduğunu söylediler. Sonra Refet Paşa Hazretleri de salâhiyettar bir kumandanın idaresi altında olmak üzere muntazam bir kuvvei müsellâha sevki suretiyle bu derdin önüne geçilebileceğini beyan buyurdular.

Efendiler; Refet Paşa Hazretlerinin bahsettikleri Bandırma, Balıkesir, Gönen havalisinde ve bilhassa mütarekeyi müteakip devam eden müthiş şekavet ocağını söndürmek üzere bizzat Refet Paşa Hazretleri de Balıkesir'e kadar teşrif ettikleri ve bir çok kuvvetler sevk ettikleri halde maalesef hiç bir şey yapamamışlardır. Hatta ben o vakit Kayseri'de idim, belki Refet Paşa Hazretleri âdi ufak gazetelere ehemmiyet veriyorlarsa hatırlarlar ki; kendilerinin bu kürsüde söylediklerinden dolayı; ben Balıkesir'de bir şey yapamadıklarına dair gazetemde neşriyatta bulunmuşum. Böyle fırka, jandarma bizim memlekette eşkiyayı tenkil edemez. Buna imkân yoktur. Bizim havali- de vaktiyle toplar vardı, mitralyözler vardı, her şey vardı. Fakat şekaveti teskin mümkün olamamıştı. Efendiler Samsun, Amasya ve Tokat mebuslarının...

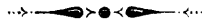
MUSTAFA DURAK BEY (Erzurum) — Hükûmetten kimse kalmadı, muzika çalıyor, herkes dışarıda...

HASİP BEY (Maraş) — Dahiliye Vekili yok.

EMİN BEY (Bursa) — Bu mesele ile alakadar olmuyorlarsa o başka. (Biraz teneffüs sadaları)

REİS — On dakika teneffüs etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Celsenin hitamı saati : 5,8 (Sonra)

DÖRDÜNCÜ CELSE

Bed'i müzakerat : 5,10

REİS : İkinci Reis Vekili Musa Kâzım Etendi Hazretleri

KÂTİPLER : Hakkı Bey (Van), Ziya Hurşit Bey (Lâzistan)

REİS — Efendim celseyi küşat ediyorum. Buyurun Basri Bey.

BASRİ BEY (Karesi) — Efendim demin livamız dahilinde cereyan eden hadisat hakkındaki meşhudatımıza iptinaen bugün ne yapmak lâzım geleceğine dair olan kanaati acizanemi söylerken Refet Paşa Hazretlerinin bu kürsüdeki beyanatlarına intikal etmiştim. Bu sırada Paşa Hazretlerinin burada olmadığını, bilâhare, anladığım için şimdi kısaca tekrar etmek istiyorum. Bendenizi tabii tecrübe etti iseniz ettiniz. Refet Paşa Hazretlerini severim. Fakat hakikatı daha çok severim. Refet Paşa Hazretleri Umum Jandarma Kumandanı buldukları zaman, maksadım kendilerini tenkit değil, ahvali tenkittir; Umum Jandarma Kumandanı buldukları zaman, filhakika Livamız dahilinde ve bilhassa Bandırma ve Gönen civarında şiddetle devam eden şekaveti tenkil etmek üzere Livamıza bir fırka askeriyeye gönderdi. Amasya, Samsun ve Tokat mebuslarına hakikaten çok acıyorum. Biz de o vakit İstanbul Hükümetine karşı bugünkü halden daha elim olmak üzere yalvarıyorduk. Aman bu fırkayı buradan alınız diye. Anlatamadık, dinletemedik. Bugün bundan dolayı el'an İstanbul Hükümetinden müteneffiriz. Efendiler, bu fırkada bulunan bazı zabitan vardır ki, bunlar düğün yaptılar, bütün eşkiyayı davet ettiler. Onlar bir çok hediye getirdiler. O adamlar müthiş surette zengin oldu.

REFET PAŞA (İzmir) — Fırkanın Kumandanı kimdi?

BASRİ BEY (Devamla) — Fırka Kumandanı değil, maiyeti idi.

REFET PAŞA (İzmir) — Demek ki fırkanın kumandanı yoktu. Refet Paşa ile münadebeti yanlış anlaşılıyor.

BASRİ BEY (Devamla) — Hayır efendim.

REFET PAŞA (İzmir) — O vakit alay kumandanı idim.

BASRİ BEY (Devamla) — Zannediyorum, zâti âlilerinin jandarma kumandanı olduğunuz sırada idi.

REFET PAŞA (İzmir) — Zan mı ediyordunuz?

BASRİ BEY (Devamla) — Evet kuvvetle zannediyorum. Belki zâti âlilerinin malûmatı yoktur. Bendeniz celse hafiye olduğu için şey ediyorum.

Sonra efendim, bilhassa bizim havalide (Çepni) ler vardır. Refet Paşa Hazretleri bilirler. Bunlar daha ziyade şekavete mütemayil adamlardır. Çepnilerin içinden şebekeler icat ve teşkil edildi. Bu şebekeler bir taraftan eşkiyalık etti, bir taraftan zavallı masmus köylüleri soydular. Bunu Mazhar Müfit Beyefendi de bilirler. Bütün bizim Karesi mebusları bu maruzatımın müeyyidesi olarak hazırıldılar. Efendiler, bizim o vakitten beri yanan yüreklerimiz bugün yüzde bin kuvvetle ve kemali katiyetle iddia ediyorum ki, Ali Beyefendinin tasvir buyurdıkları veçhile, şekavetin kuvayı askeriye ile tenkil edileceğine kani değildir. Filhakika millet Refet Paşanın teşriflerini âdeta bir müncinin teşrifi gibi telâkki ediyordu. Maalesef o usul ile, kuvayı askeriye usulü ile eşkiyayı tenkil etmek istedikleri vakit, Balıkesir'e kadar teşrif buyurdular. Bendeniz de gazeteci idim. Kendileri istasyonda bulunuyorlardı. Tabii bizim gazete alelade bir gazete değildi. Ses gazetesi, belki hatırlarında ufak bir iz bırakmıştır. Bazı nüshalarını takdim ettim. O nüsha liva dahilinde devam eden hadisatı şekavete dair uzun uzadıya malûmat veriyordu. Fakat bu usul ile, kuvayı askeriye usulü ile şekaveti tenkil etmek isteyen o vaktin umum jandarma kumandanı Refet Paşa Hazretleri de muvaffak olamamışlardır. İstanbul, Balıkesir, Bandırma'da şekavet keşildi diye beyanatta buldukları zaman, bendeniz aynı surette ve fakat naçiz bir surette bu beyanata cevap vermiştim ve kendilerine de bir nüsha göndermiştim. Hakikaten Refet Paşa Hazretleri haklı idi. Eşkiya tenkil edilmiş gibi idi. Çünkü Refet Paşa Hazretlerinin maiyetlerinde bulunan Manyaslı Hasan Bey ismindeki bir zatın delâletiyle o meşhur eşkiya istiman eder gibi görünmüş ve fakat istiman ettikten sonra en müthiş fenalığı yapmıştır. Efendiler, bizim söyleye söyleye duyuramadığımız kati kanaatımıza göre, eşkiya yalnız bir vasıta ile tenkil olunabilir. O da; ahali kuvveti vasıtasıyla, ahaliyi teslihi etmek suretiyledir. Ahaliden şakiyi tenkil edenlere mükafatı naktiye vermeli.

VEHBİ EFENDİ (Konya) — En doğrusu budur efendim.

HASAN BASRİ BEY (Devamla) — Efendiler, soruyorum, o havalı mebuslarına, ki orada bulunan adamlara tecavüzat vaki oluyor mu, olmuyor mu? (İmkânı yoktur sesleri) Acaba en çok tecavüzat silâhtan tecrit edilmiş olan masum kardaşlarımıza karşı olmuyor mu? Rica ederim ahaliyi, bilhassa o havalinin ahalisini teslih edelim, bunlara salâhiyet verelim. Şekavet tenzili mübahtır diyelim. Bunları tenkil ettikçe herkesin hizmetine göre mükâfatı naktiye verelim. Meclisimizde bir çok idare memurları vardır. Zannediyorum ki bunlar bu fikre taraftardır.

Efendiler, demin Dursun Bey pek acı bir ihtimalden bahis buyurdular. Bendeniz de bu ihtimal karşısında titriyorum. Bugün davanın son safhasına geçmiş olan ve avni hakla bu davayı herhalde muzafferen intaç edecek olan ordumuzun gerilerindeki bu vaziyetin devamı memleket için en büyük tehlikedir. Kuvvetli bir hükümet zamanın ve ihtilâlin mahiyetini lâ-yikiyle takdir etmiş; idrak etmiş bir hükümet lazımdır. Daha doğrusu mevcut hükümeti tahrik etmek, faaliyete getirmek lazımdır. Efendiler, ben bu şerait altında eşkiyanın ötedenberi tenkil edileceğine kani değilim. Şaki İlyas'ın affı ve tecilli mücazâtı müzakere olunurken ben burada söylemiştim. Böyle memleket dahilinde şekavet ediliyorken memleketi yakıp yıkarken Dahiliye Vekili Ankara'da oturamaz. Canlı bir Dahiliye Vekili burada duramaz. Bunun imkânı yoktur. (Berbat etti sadaları) Ehli olmazsa hakikaten berbat eder ve öyle Dahiliye Vekili varsa hemen onu değiştirmelidir. Katil İlyas af veya tecil edildiği ve kendisine tebliğ edildiği halde soruyorum, bu ref veya tecilli mücazâtı kendisi kabul etmiş midir? Hayır, reddetmiştir. Efendiler biz yaşamamalıyız. Böyle ciğeri beş para etmeyen bir şaki karşısında izharı aceden Hükümet yerinde durmamalıdır. Hatta biz de durmamalıyız. (Doğru sadaları) Hükümet şekâvet, aşayiş hususunda asker işe edilemedi, tahsisat alınmadı; yahut alınacaktır, bilmem teşkilât yapılacak gibi şeylerden bahsetmek isteyen cezri hareketlerle bu işe mübaşeret etmelidir. Esaslı işler yapılmalıdır. Bazı zavallı arkadaşlarımız bir heyet gönderin diyorlar. Rica ederim, bir çok heyetler gönderdik. Acaba bu heyetlerin raporları burada okundu mu ve bunların gösterdikleri lüzuma göre burada mukarrerat ittihaz edildi mi? Acaba Heyet giderse bu heyetin fikri terviç olunacak mıdır? (Hayır sadaları) Arkadaşlarımız bütün milletin mukadderatına vaziyet olan Büyük Millet Meclisi diyorlar. Ben de böyle diyorum, bu böyledir ve böyle olmak lazımdır. Fakat efendiler, iş meydanda duruyor. Biz bu gibi mesaili mühimmede;

ki bizim gayei teşekkülümüz budur, hikmeti teşekkülümüz bundan ibarettir; maalesef hep temenni mevkiiinde kalıyoruz. Pek mühim anlarda, mühim mesail cereyan ederken affediyoruz ve sonlarında affederken biraz ciddiyetimiz zail oluyor gibi oluyor. Bütün sözler temenniden ibaret kalıyor. Hakiki icraat bugün fiilen Büyük Millet Meclisinin elinde değil. Hükümetin elindedir. Binaenaleyh fiiliyat Hükümette, bütün icraat Hükümetin elindedir. Herhalde bu Hükümeti, veliev teşrii bir mahiyette olsun, faaliyete sevk etmek bizim elimizdedir ve bizim vazifemizdir.

Refet Paşa Hazretleri üç bin jandarma hakkında kemali ihtisasla cevap verdiler. Bundan fazla cevap, verilecek söz yoktur. Üç bin jandarmayı teşkil etmek için altı ay kâfi dediler. Belki öyledir. Fakat ben bu şerait dahilinde altı ay değil, bir seneyi bile kâfi görmüyorum. Mütemediyen sabrediyoruz. Acaba yarınımızın ne olacağını biliyor muyuz efendiler? Hulâsa şimdiki sistemle, şimdiki zihniyetle, şimdiki şeraitle şekavetin kalkacağına inanmak saffettir. İman edelim ki, bu şerait dahilinde şekavet kalkmaz ve iman edelim ki ahalemizi teslih etmek, emin olunuz, bu işi Hükümetten çok usta, çok kurnazca ve çok müdebbirane bir suretle bitirir ve memleketi de kuruturuz.

REFET PAŞA (İzmir) — Bereket versin ki benim mevzuu bahis olan şeyim ne Vekâletim zamanına ve ne de Büyük Millet Meclisi zamanına aittir. Fakat biraz mevzuubahis edeyim : Basri Beyefendi pek iyi buyurdular. Hakikaten harbi umumi esnasında pek fena bir hal alan Balıkesir ve havalisine 41 nci fırkayı memur etmişlerdi ve mütarekeyi müteakip ben Umum Jandarma Kumandanı olduğum zaman bu kuvvetin yarısı eşkiyaya verilmiş ve yarısının da dağılmış olduğunu öğrendim. Ben Umum Jandarma Kumandanı bulunduğum zaman askerinin yarısı eşkiya takip etmiştir. 40 kişilik bir çete İzmir ve Balıkesir hattında Balıkesir'e gelen şimendiferi durdurmuş, bir kaç saatte 20 bin lira almışlardı. Şu kadar bir müddet zarfında yirmi bin lira alan asakir, askerlik gideceğine eşkiyalık etmeyi tercih etmişlerdir ve onlar da eşkiyaya iltihak etmişlerdir. Tarihin meçhul kalması lâzım gelen bir sahifesine temas ediyoruz. Mütareke gününe kadar memleket makinesini idare eden Hükümetin büyük çarklarından birisi, diğer büyük çarklardan birisi aleyhinde Balıkesir mintakasında bir fırıldak döndürmek istemiştir ve bu siyasi olan şeyin içine Reşit Beyin kardeşi Ethem Bey girişmiş ve orada aşayişsizlikler başgöstermişti ve o dereceye varmıştı ki, burada çetelik meselesi ikinci derecede kal-

muştır ve böyle bir zamanda oraya memur edildim. O zaman da Devletin elinde tek bir asker, tek bir jandarma yoktu. Ben oraya gittiğim zaman her gün Bandırma'ya gelen insanların onunun kulağını kesik buluyordum. Ben bir yaver ve bir nefer ile bu şerait dahilinde işe başladım ve her gün dağa kaldırılmak tehlikesi mevcut iken - çünkü kasabanın içinde de eşkiya geziyordu - sırf şahsiyetimizin tesiriyle, nasıl ki insan şahsiyetinin tesiriyle Demirci Efeye hâkim olur, nasıl ki şahsiyetiyle asî Ethem Beye hâkim olur, nasıl ki zihniyetiyle zeybeklere hâkim olur. Ben de yalnız 700 lira sarfı ile vaziyete hâkim oldum. 400 tane arnavut şakiyi vapura doldurdum, İstanbul'a götürdüm. Belki Basri Beyefendi bunu da bilir. Bir çokları istiyman ettiler. Ben orada jandarma ve askerlik teşkilâtı tesis edinceye kadar, hiç olmazsa, insanların kulaklarının kesilmesine muvakkaten mani oldum ve hükûmete verdiğim raporda eşkiya ile mütareke aktettim, mütarekeden sonra harbe girişeceğiz, bana para veriniz, bana para verip de kuvvet teşkil ve memleketin asayişini temin edeceğim bir sırada Umum Jandarma Kumandanlığından çekildim. Mesele bu tarzdadır. Basri Beyin bunda kısmen değil, belki tamamen hakkı vardır. Fakat söylediğim gibi, ben işe başladığım zaman, eşkiya ile mütareke akdettim, tedip etmedim. Eşkiyayı dağdan indirdikten sonra çekildim. Sonra deminki söylediğim sözlerle Basri Beyin sözleri arasında bir ... ahaliyi teslih etmek vesaire yapmak ... Bunların hepsi mümkündür. Fakat bunların hiç birisi için buradan karar vermek doğru değildir. Bu, ancak mahallinde olur.

Basri Beyefendi bir şeyden bahsettiler; memur gönderiyoruz, tahkikat yaptırıyoruz, raporlar geliyor, raporları okumuyoruz bile, dediler. Efendiler; heyet raporlar yapacak, raporlar buraya gelecek, burada okunacak; sonra burada bir şey bilmeyen bizler yanlış kararlar vereceğiz, mesele halledeceğiz. Efendiler, bu merkezietten biraz ayrılalım. Biraz işi mahallerinde hallettirmek cihetine ehemmiyet verelim. Gelecek raporlar üzerine binayı e'f'a ve âmal etmektense müfettişi umumilik kanunu gibi kanunlar kabul edelim. Bu suretle merkezietten biraz ayrılalım. Ademi merkezietle iş görelim, mahalline fazla salâhiyet verelim ve pontüs meselesi için de mahallinde iş görecektir insanlar bulalım.

BASRÎ BEY (Karesi) — Bir cümle arz edeceğim; evet istiman eden o Arnavutlar tekrar şekâvete başlamış ve tekrar memleketi ateşlemiştir. (Geçmiş bu mesele sesleri)

EMİN BEY (Ezincan) — Efendim, bizim hükümetimizin bir şiarı var. O da ahaliye karşı zulüm ile muamele yapmak, zalimlere karşı mülayimane davranmaktır. Efendiler, şu Meclis teşekkül etmezden evvel ahali temamiyle müsellahtır. Bunu hiç birimiz inkâr edemeyiz Efendiler, bizi bu Meclise onlar sevketti, onlar bizi intihap etti Biz onların nesinden korktuk ki elinden bilahare silahlarını toplarken neden eşkiyanın ellerinden silahlarını toplamak esbabına tevessül etmedik? İşte hastalığın en büyüğü budur. Dikkat ediniz, her ne rede silah toplanmış ise ora halkı üzerine birçok eşkiya musallat olmuştur ve orada şekavet her yerden ziyade artmıştır. Fakat her nerede ahali müsellahtır, oraya bir fert tecavüz edememiştir. Çünkü ahali kendisini müdafaa etmiştir.

Sonra eşkiyayı tenkile hiç zannetmem ki muntazam kuvvetler muvaffak olabilsin. Bunu Rume'li'de tatbik etmişler, muntazam kuvvayı askeriyeler teşkil etmişler, fakat en nihayet çete teşkilâtı yapmak mecburiyetinde kalmışlardır. Eşkiyayı tenkil edecek ancak eşkiyadır. Bunu da yapabilecek mahallin ahvaline vakıf olan halktır. Asayiş buradan temin etmek iddiasından bir dakika sarfı nazar edelim. O salâhiyeti temamilen mahallerine tevdi edelim. Ahalinin ellerinden aldığımız silahları kendilerine jâde edelim ve ahaliyi, Basri Beyin buyrukları gibi, eşkiyayı tenkile memur edelim. Bakınız o memlekette şakavet kalacak mıdır? Bugün buradan Kayseri'ye, Kayseri'den Sivas'a, Sivas'tan Erzincan'a bir fert gidemiyor. Kimin haddi ki kafilâ halinde olmaksızın Sivas'tan Harput'a veya Mardin'e gitsin. Fakat ne oluyor, biliyor musunuz? Oradan birimiz geçiyoruz, daha büyük olduğumuz halde, eşkiyayı takip ederek elinden gasbetmiş olduğu eşyayı almıyoruz, o civar halkın üzerine bir de biz musallat oluyoruz. Bir defa da biz soruyoruz. Bunları eğer birer birer tadat etmek lâzım gelirse hepsini tayin edebiliriz. Bence yapılacak tedbir ne kuvvei askeriye; ne kuvvei askeriye; ne jandarma... Ha jandarma meselesi efendiler; pekâla bilirsiniz ki; memleketin her tarafında jandarma karakolları vardır. Fakat nedir bu jandarma karakolları bilir misiniz?

VEHBÎ EFENDİ (Konya) — En büyük hırsızlık orada oluyor.

EMİN BEY (Devamla) — Efendiler, jandarmaya karakol derler, orada bir bina yaparlar ve o binanın içerisine beş, sekiz nefer korlar, oraya ge-

len eşkiya ise 58, 68 hatta 158 dir. O eşkiya akşam karakola gelir, selamün aleyküm der, onbaşı veya çavuş hatta zabıt mecburdur ona eyvallah demeye. Şimdi edendim, bakınız bizim jandarma nasıl eşkiya oluyor? O 158 kişi açtır, onbaşı bir kaç nefer alır, civar köye gider. Oradan on okka bulgur, beş okka yağ, iki koyun getirir. O eşkiyanın güzelce karnını doyurur. İşte jandarma da bir şaki oldu. Çünkü hiç hakkı olmadığı halde köylerden yağ, koyun topladı, vesaire yaptı getirdi. eşkiyanın karnını doyurdu. Eşkiya karnı doyduktan sonra oradan gider. Ertesi günü mıntaka kumandanı kazadaki jandarma kumandanına veya livadaki jandarma kumandanına bir rapor verir. Hamdolsun mıntakamda asayiş mükemmel ise de, filan taraftan bir eşkiya kuvvetinin geçtiği istihbar edilmiştir der ve vazifesini ifa etmiş addedilir. (Çare, çare sesleri) Binaenaleyh, çare mahalline salâhiyet vermek, asayiş mahalline bırakmaktır. Eğer mahallinde. Emin Bey kardeşimizin buyurduğu gibi, eli silah tutacak adam yoksa yine jandarmalara verip o mahallin âmirinin emrine terk etmek ve işi bitirmek lâzımdır, başka çare yoktur. (Müzakere kâfidir sesleri)

EMİN BEY (Bursa) — Müzakerenin kifayeti aleyhinde bendeniz söz söyleyeceğim.

REİS — Müsaade buyurun, müzakerenin kifayeti hakkında takrirler vardır, reyî alinize arz edeceğim.

EMİN BEY (Bursa) — Bendeniz kifayeti müzakerenin aleyhinde söylemek istiyorum. Müsaade buyurun. Bendeniz esasata değil, Pontüs meselesi dolayısıyla muttali olduğum bazı hakayiki arz etmek istiyorum. Bundan hem hükümeti, hem de Meclisi âlinizi haberdar etmek istiyorum. Müsaade buyurursanız, söylerim, müsaade etmezseniz söylemem. (Söyleyiniz sesleri)

REİS — Efendim, kifayeti müzakereyi reyî alinize arz ediyorum.

FEYZİ EFENDİ (Malatya) — Müzakerenin kifayeti aleyhinde söz söyleyeceğim. Hoca Efendi Hazretleri:

M. DURAK BEY (Erzurum) — Reis Efendi Hazretleri, umum memleketin asayişle, ordu ile, hayatımızla alakadar olan bir meseleyi neden iki gün müzakere etmiyelim? Bu nasıl olur? Rica ederim, müzakere kâfi değildir, mesele tenevvür etmemiştir, müzakeremize devam edelim.

REİS — Efendim, müsaade buyurun, takriri reye vaza mecburum. Ben vazifemi yapıyorum; kabul edip etmemek Heyeti Celilenize aittir.

Riyaseti Celileye

Mesele tenevvür ettiğinden müzakere kâfidir, takrirlerin kiraeti ile müzakerenin intacını teklif ederim.

19 Ağustos 1338
Kütahya
Cemil

Riyaseti Celileye

Pontüs meselesi hakkında Meclisi Âli esasen malumat sahibi olduğundan müzakerenin kifayetile halli mesele için tedabiri atiyenin ahzedilmesini teklif ederim.

I. — Müdafai Milliye ve Dahiliye Vekillerile Meclisi Âliden mütahassis olmak üzere takibi eşkiya hususunda mahareti mesbuk olan Refet Paşa Hazretlerinden mürekkep bir Komisyonun üç gün zarfında vereceği kararın Meclisi Âliye iblağile ona göre karar verilmesini teklif ederim.

20 Ağustos 1338
Lâzistan Mebusu
Osman

REİS — Efendim şimdi kifayeti müzakere kısmını reyinize arz ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmemiştir efendim..

MEMDUH BEY (Karahisar Şarkı) — Muhterem efendiler: Anadolumuzun mühim bir kısmını gerek halen, gerek âtiyen mühim bir surette tahtı tehditte bulundurmakta olan Pontüs meselesi için bendeniz söz aldım. Vaktiyle o havâlde üç buçuk sene kadar oldukça mühim bir kuvvet arasında mühim bir mevkiide bulunduğum için - Allah sayesinde - ve bu kere de dâire-i intihabiyemden avdet ederken mazideki ahval dolayısıyla oradaki tahkikat ve tedkikatın neticesi olarak, bu mesele hakkında söz söylemeğe mecbur kaldım. Müsaade buyurursanız meşhudatımı ve orada yapılması lâzım gelen tedabiri arz edeyim. Evvel emirde orada bulunan Pontüsçülerin takibi için hali hazırdaki kıtaatı askeriyeye kâfi değildir. Bu iş askerinin bu günkü vaziyetiyle halledilemeyeceği gibi, âtide de bu vaziyet devam ettikçe halledilemez. Esbabı ise; bu bapta bazı rüfeka kıtaatı askeriyenin bu işte istihdamı elverişli olmadığı hakkında bazı sözler söylemiş iseler de, bir tabur eşkiyanın teşkilâtı dahiliyesi iktizası 30 - 40 kişiden ibaret olan çeteleri tenkil edemez. Zira bunlar ufak, ufak kıtalar halinde bulunurlar ve kapalı arazi dahilinde herhangi hâkim bir noktada

askerin harekâtını teftiş ederler. Halbuki asker ise bir tabur harekte geldiği zaman, yalnız patikadan ibaret olan yallardan geçmek için o arazide bir yürüyüş koluna geçiyor ve yarım saatlik uzun bir zencir teşkil ediyor ve bunu eşkiya her taraftan istediği gibi görüyor ve şüphesiz kaçıp kurtuluyor ve askerin harekâtı akamete mahkûm oluyor. Sonra da keşif tahkikatı için verilmiş hiç bir tabur kendini mintakasının haricinde eşkiyayı takip edemiyor. En ziyade mühim olan ciheti söylemek lâzım gelirse, eşkiyayı takip edecek kuvvetlerin bazı mezayayı askeriyesi göz önüne getirilmesi lâzımdır. Bilhassa burada zabitan ve efradın kıymet ve meziyeti gözönüne getirilmeli ve o suretle bu mezaya husule geldikten sonra bu asker eşkiyayı takip edebilir. Bu günkü zabitan ve efradın vaziyeti bu işi görebilecek bir surette değildir. Binaenaleyh bunun yerine: o mahalde vaktiyle bendeniz de bu bunluğum zaman zaptı raptı yerinde bir askere kumanda ediyordum ve bu kuvvet azdı ve fakat o kuvvet ile bu günkü bir Fırka Kumandanından ziyade şöhretim vardı. Hatta, bir Fransız zâbıtı geldi, beni o şöhretimden dolayı alıp Malta'ya götürmek istedi. Takibat, ufak bir kıta ile yapılmış olduğundan muvaffakiyet hasil oldu. Siz böyle büyük fırkalarla iş yaparsanız böyle olur. Binaenaleyh, böyle daha büyük kıtalar daha büyük masraflar ihtiyar etmekten mahallinde; bazı arkadaşların söylediği üzere, oralarda silâhlar alınmamıştır, mazide ve bu gün halen de gösterilmiş ve gösterecekleri fevkalâde hizmetleri Meclisi âli görecekler, ki bunlar yerli ahali. Bunlar kendi köylerinde müsellâh bir çetedir. Bunlar ırzlarını, kendilerini kendileri müdafaa ediyorlar.

MEMDUH BEY (Karahisarî şarki) — Hissi milli vardır. Bunlar orada bir teşkilâta tabi tutulur da Pontüs aleyhine takibata sevk edilirse, emin olunuz ki, üç bin jandarmadan daha çok iş görürler. Sonra efendiler asayişini Karahisarî şarki Ordu ve kısmen Tokat Livasının Reşadiye kazası civarındaki asayişini ihlâl eden bir çete vardır. Bu çete vaktiyle Pontüscüler aleyhine istihdam edilmiştir ve Jandarma Kumandanının ve o havalinin ahâlisinin tazyiki üzerine bu çete vaktiyle Rumlar aleyhine çalışmış ve bir çok muvaffakiyetler temin etmiştir. Bu sonvari oğlu çetesi. Müsaade buyurunuz bendeniz yolda gelirken..

HAMDİ BEY (Tokat) — Vaz geçiniz çete meselesinden, İzzeti biliyoruz.

MEMDUH BEY (Devamla) — Ben söyleyeyim, siz de vaz geçiniz. Neden vaz geçiyoruz? (Gördük efendim, gördük sadaları)

HAMDİ BEY (Tokat) — Gördük efendim, biliyoruz mevzu bahis ettiğiniz İzzeti biliyoruz.

MEMDUH BEY (Devamla) — Tanınan bu çete vaktiyle Rumlar aleyhine çalışmış, muvaffak da olmuştur. Fakat bu adamı onlar köyüne gittiği vakit o jandarma kaymakamı, asker kaçığı bahanesiyle bunu bilâ lüzum baştan çıkarmış; gitmiş, evinde otururken, evini basmış, dağa fırlatmış, şimdiye kadar Rumlar aleyhinde çalışmış ve Karahisar livasında Mesudiye kazası vardır, ki bu kaza bilhassa pontüscüler aleyhine çalışan maruf bir kazadır. İşte bu kaza yani, Mesudiye kazası ihmal edilmiştir. Bu kazanın aleyhine bazı harekât almıştır. Orada bulunan bazı idare memurları Rumlara himayekâr vaziyette bulduklarından bu çetenin takibine gitmişlerdir. Bu çeteyi ufak kuvvetlerle imha etmeğe çalışmışlardır. Elinden geldiği kadar muannidane bir suretle pontüscülerin imhasına çalışan bu çetenin ufak kuvvetlerle imhasına çalışılmıştır. Halbuki bu çete oldukça mühim bir kuvvettir. Heman aşağı yukarı 150 mevcudu vardır. Binaenaleyh hükümetin her an için işine yarayan bir kuvvettir. Gerek bunun ve gerek o civarda bulunan daha ona benzer üç, beş yüz kişiden mürekkep o havalide yalnız firarilerin, sonra Havza, Samsun havzasında bulunan teşkilata tutularak pontüs aleyhinde atılması fevkalade fevaidi temin eder.

Bir de bir mesele daha vardır. Bunların birisi de bu şaki denilen kuvvetler iyi kumandan ve müdebbirler tarafından idare edilirse bunların hali salâha ifrağı mümkündür ve tedricen muntazam bir kıta halini de alabilir. Bir gün bakarsınız ki, muntazam ve bir hissi intikamla memlu olduğu halde müthiş işler yapar. Nitekim bunun için bazı tedabir alınır ve alınmakta imiş.

SAĞDAN BİR MEBUS — Kış gelince öyle imiş efendim.

MEMDUH BEY (Devamla) — Söz söylüyorum, siz de gelin söyleyin. Bu çetelerden bir çokları pontüs çetelerine karşı sevkilceyiş noktalarına ikame edilebilir ve oralardaki ikame edilmek istenilmiş ve traktörle arazisi sürülmek istenilmiş. Razıdırlar. Bugün Pontüs havalisi bir hükümet halindedir. Bunların arazisi vardır, teşkilâtı büyüktür. Bugün pontüscülerin hududu vardır. Bunu bilmek lâzımdır. Nisan dahilinde ahali kuvvetlerini ve bu cesur kuvvetleri oraya götürüp... Asker bugün bakıyorsunuz ki, hepsi birden harekete geliyorlar, üç gün sonra eşkiya -yani o hudud dahilinde istediği gibi işesini temin ediyor, her şeyisini buluyor. Binaenaleyh bir de takrir ve-

riyorum; Sonyari oğlunun ve diğer rüfekasının -ki bunların hali salâha evdetleri de mümkündür- gerek bunlarla ve gerek köy ağalarıyla de görüşüm. anladım bunlar bu teşkilâta âmededirler ve anladım ki güzel bir teşkilât yapılır da işe başlanırsa emin olunuz ki üç bin kişilik kandan daha iyi bir iş görülmüş olur.

REİS — Efendim, Jaha beş kişi söz almıştır. Saat altıya geliyor. Pazartesi günü içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

Hitamı Celse

Saat : 5,52

